

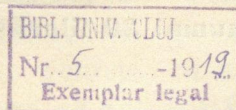
REVISTA POLITICĂ ════════ ȘI LITERARĂ ════════

Director-proprietar-editor: AUREL CIATO.

Schulbaud
Dr. Anisor

S U M A R U L :

- A. CIATO Tisza și Români.
 I. AGÂRBICEANU Copilul (nuvelă).
 M. STRAJANU „Puterea sufletească“, studiu psihologic de C. Rădulescu—Motru.
 I. U. SORICU Piatra (poezie).
 I. ADAM Câmp înțelenit, piesă teatrală țărănească.
 I. U. SORICU Revedere, Pe țarm (poezii).
 P. PAPAZISSU Scrisoare, De ce nu sunt eu trandafirul?... Cântece (poezii).
 ALEX. LĂPĂDATU Din posesiunile domnilor Țării românești în Ardeal. — Vințul și Vurperul.
 IUNIOR Un Pseudoprogres.
 Dr. VALER MOLDOVAN Glosse.
 HORIA P. PETRESCU Fierarul (poezie).
 HYPERION Cântece (poezie).
 T. Perpetuum mobile (nuvelă).
 AL. CIURA Cronica literară (La capătul pământului de Radu Rosetti).
 A. C. Note politice.
 * * * Informațiuni;
 Redacțional.

═══════ B L A J . ════════

REVISTA POLITICĂ ȘI LITERARĂ

==== APARE ODATĂ PE LUNĂ ====

DIRECTOR—PROPRIETAR—EDITOR: AUREL CIATO.

Cu colaborarea dlor: *Ioan Adam, I. Agârbiceanu, A. P. Bănuțiu, Lucian Bolcaș, Dr. Caius Brediceanu, Dr. L. Ciato, Ales. Ciura, Maria Cunțan, Dr. C. Maniu, Dr. Iuliu Maniu, A. A. Melin, Dr. V. Meruțiu, Dr. V. Moldovan, Dr. V. Nițescu, Vasile C. Osvadă, Horia P. Petrescu, M. Sadoveanu, Dr. Ștefan Pop, Dr. I. Rațiu, Luca Rusu, I. U. Soricu, George Stoica, M. Străjan, Petru Suciu, Gavril Todica, Dr. Alexandru Vajda, Dr. Ioan Vajda.*

Condițiile de abonare.

Costul abonamentului pe un an întreg	12 cor.
„ 1/2 an	6 „
Pentru studenți, învățători și preoți dela sat pe un an întreg	8 „
„ 1/2 an	4 „
În România și străinătate, pe un an întreg	15 „
„ 1/2 „	750 b.

La redacția „REV. POL. ȘI LIT.” se pot comanda următoarele cărți:

Note și reflexiuni la situația politică a Românilor din regatul ungar

de *Aurel Ciato*. — Prețul unui exemplar 1 cor + 10 fil. porto postal.

Aurel Ciato: CRONICI POLITICE. Fasc. I. Cu următorul cuprins:

Prefață. — Spre ideal. — Puterea principiului. — Psihologia situației. — Pericolul românesc. — Dacoromânism. —
===== Reforma electorală. =====

Prețul unui fascicol numai 30 fileri + porto postal.

Revista politică și literară

apare odată pe lună.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
BLAJ (Balázsfalva). Ungaria.

ABONAMENTUL ANUAL: 12 cor.
Pentru studenți, învățători, preoți dela sat: 8 cor.
În România și străinătate: 15 cor.

TISZA ȘI ROMÂNII.

Ceva neobicinuit ni-se înfățișează ochilor, un zor ca și acela de a-ne împacă numai decât, de voie ori de nevoie, dar împăcare cu orice preț!

Justhiștii și-au propus rezolvirea echitabilă a chestiei de naționalități, iar contele Tisza face apostolia împăcării cu Românii în lung și latul țării!

Cum s'au schimbat oamenii aceștia așa, ca peste noapte, de unde aceasta dragoste fără să fie motivată nici cu o clipire de geană din partea noastră, rămâne deocamdată o chestie deschisă.

Fapt e, că în raporturile interne nu s'a schimbat nimic ce ar putea să justifice o asemenea schimbare de front și aceasta e ce ne face, ca d'a capo să primim cu neîncredere chemările de sirenă. Căderea coaliției și perspectiva unor lupte mai aprinse între diferitele partide maghiare, nu sunt motiv suficient de a crede în posibilitatea unui compromis, unei transacțiuni între Maghiari și Români!

Cunoaștem mentalitatea poporului maghiar și știm că nici un partid de al lor nu ar îndrăzni să desfășure înaintea alegătorilor săi un steag, care pe noi să ne cheme la viață. Pentru aceea vorbe goale, generalități nimic zicătoare, aceste sunt promisiunile, ce ni-se fac, pentru aceea nu este vorbă scăpată, care să nu fie mai târziu dementată, ciselită, amplificată în sens patriotic genuin maghiar.

Dar dacă totuși a ajuns chestiunea română așa de-odată la ordinea zilei, din vreme-ce mai înainte, intenționat, sistematic și consecvent se retăcea și se nega, ba s'a fost ajuns până la acel grad în negarea naționalității noastre, încât din Români ne-au prefăcut în „cetățeni cu buze valahe“ — ni-se impune întrebarea, de unde totuși aceasta schimbare?

Și un ochiu ager va observa numai decât, că nu în raporturile noastre interne, ci în altă parte e a se căuta nexul causal al acestor nouă încercări.

Am amintit într'un articol trecut de scrisesele unui mare ziar german „Deutsche Tageszeitung“. Ocupându-se acest ziar de chestiile noastre într'un articol intitulat: „Die ungarische Frage in reichs-deutscher Beleuchtung“ — scrie în introducere: „Chestia ungară este în acelaș timp o chestie germană și încă germană-imperialistă. Colo jos între Pojon și Brașov se prepară lupta mare a popoarelor; cine observă bine, poate să vadă deja primele începuturi; nici aceste nu sunt totdeauna fără vărsări de sânge“. Trece apoi la chestia însaș și concludere, că singura soluție posibilă este constrângerea elementului maghiar la înțelegere cu naționalitățile. Pe ce cale? Răspunde tot foaia amintită: „Va fi problema unei viitoare operațiuni diplomatice, ca aci să făptuiească un act hotărâtor“. Aceste

le scrie „Deutsche Tageszeitung“ a cărui cuvânt în chestii politice este hotărâtor în Germania, care reprezintă nu numai pe agrari și conservatori, ci și politica oficială a imperiului.

Aceste enunțiațiuni ale marelui ziar german, au fost întărite pe urmă prin acte, cari denotă până la evidență pre-dispoziția atât la Berlin cât și la Viena, pentru a câștiga elementul românesc și a-l alipi tot mai strâns la politica puterilor centrale.

Aceasta însă în chip trainic nu se va putea face, până când noi, cești de acasă nu suntem mulțumiți. Că a urmat aceea presiune diplomatică, de care face amintire ziarul german, noi nu putem să știm, dar apare ca un lucru neîndoișor, că din Viena se urgitează împăcarea noastră. Și pentrucă astfel, vrând nevrând chestia română e pusă la ordinea zilei, rolul dlui Tisza este foarte espicabil și este lesne de înțeles.

Politicul rafinat, care își teme supremația rasei sale, ieșind pe teren, urmărește trei ținte deodată. Înainte de a-se fi ajuns ca rezolvirea chestiei române să primească o formulă pozitivă, vrea să influențeze în toate părțile.

Accentuarea unității politice a statului, care nu suferă organizație de partid pe bază naționalistă este spusă Vienei și în parte și nouă. Este prețul, pe care îl ceri pentruca să nu-ți dai marfa pe un preț de nimica. Respectul pentru limba, religia și cultura noastră sunt exclusiv spuse Vienei. Este ca și cum ai lua în mână legea de naționalități și cu ea ai dovedi necunoscătorilor raporturilor dela noi, dalba libertate, de care se bucură naționalitățile ca nici unde în patria noastră. Pe noi ne lasă răci aceasta generositate a dlui Tisza, căci ea în felul cum dl Tisza înțelege rostul nostru de a fi, nimica nu înseamnă.

Tot ce ne sună în special nouă din multele enunțieri ale dlui Tisza este în-

cercarea rafinat născocită de a-ne desbina de o parte, și amenințările de altă parte. Cât pentru dl Khuen Héderváry — îi prepară groapa.

Pornind ca apărător și susțitor al dlui Khuen, tot ce spune apare înaintea norodului, ca spus cu autorizarea șefului. Astfel, îi câștigă dlui Khuen ce-i drept, o tabără, căreia îi creiează însă-și o opinie, care poate în ultimul moment să difere de a dlui Khuen. Și atunci dl Khuen poate să plece și să facă loc dlui Tisza.

Dar să trecem la partea, care ne privește.

Declarăm înainte, că impresia noastră, mai mult, *convingerea* noastră este, că dl Tisza tot rolul de împăciuator ce și-l iea, nu și-l iea cu gând curat, ci vrea simplu, să tulbure apele, pentruca să poată apoi pescui în tulbure.

Dacă ar cunoaște dl Tisza amărăciunea, ce clocote în sufletele noastre, dacă ar cunoaște conștiința, ce diriguește și cea mai ascunsă fibră a inimii noastre, atunci nu și-ar fi luat atributul de împăciuator, când ne provoacă la cea mai crâncenă luptă.

Cu conștiința liniștită pot să declar, că toate sutele de agitatori români, cari și-au plătit cu sute de ani de temniță curajul convingerilor lor, nu au agitat în așa măsură masele poporului românesc ca „împăciuatorul“ Tisza.

Căci dl Tisza merge mai departe, chiar și decât antecesorul său, pe care de altfel de formă îl desaproabă, merge mai departe decât Apponyi, și vrea nici mai mult, nici mai puțin decât să inhamă în serviciul maghiarizării pe chiar vlădicii și episcopii noștri.

Și cu un cinism, care îți mână tot sângele în față, onorabilul domn Tisza se mai arată și generos. Cică „ordonanța ministerială, care pretinde

ca învățământul religiei să se facă în școlile de stat în mare parte și sub toate împrejurările (!) în limba maghiară, — este o eroare gravă.“ Aceasta greșeală dl Tisza vrea să o repare. Și iată, în schimb ce „contraservicii corespunzătoare“ pretinde dl Tisza: „Toți acei, cari au fost sguđuți în ținuta lor pacinică și patriotică prin greșelile comise (adecă tot *ei!*) sunt datori a-și da *concursul lor deplin la afirmarea politiceii naționale maghiare în învățământul poporal...* Ei trebuie să ne sprijinească în promovarea învățământului maghiar și să ne dea ajutor la rezolvirea acelei chestiuni importante: *în ce mod să se saneze definitiv situația actuală, care nu mai poate dăinuî, a populațiunii gr. cat. și gr. or. de limba maghiară.*“

Adevărat, că aceasta situație odată sanată pe placul dlui Tisza, apoi e *rezolvită definitiv* și soarta Bisericii gr. cat. și gr. or. române!

Dar să zicem, că dl Tisza s'a esprimat rău și că nu ne-ar cere nici un contraserviciu pentru repararea unei greșeli, pe care nu noi am comis-o. Oare ce concesiune grozavă este în faptul, că ne dă voie pe viitor să facem instrucția religiei în limba noastră maternă? Ea tot nu se făcă altfel și chiar de s'ar fi făcut, poate fi asigurat dl Tisza, ea nu ar fi contribuit cu nimic la maghiarizarea noastră. Cu drept cuvânt numește dl Tisza aceasta ordonanță ministerială de o „șicană“. Dar pe cine supără mai mult șicana aceasta, dacă nu pe vlădicii și episcopii noștrii?

Iar dlui Tisza tocmai vlădicii noștrii îi trebuiesc pentru scopurile sale, deci trebuie înlăturată aceasta șicană. În discursul dela Orade nu-i numește, ci amintește numai elementele pacinice, cari prin greșeala comisă au fost împinse în tabăra dușmană. În discursul dela Arad apoi iese cu arama pe față și

îi învită direct pe prelații români sub amenințare să dea mâna cu Maghiarii în serviciul aspirațiilor maghiare, nimicind pe cei „2—3 politicieni de duzină“, cari își ieau aerul de conducători chemați ai poporului românesc:

„Eu mai fac azi o ultimă încercare, fiindcă azi spiritele în tabăra noastră tot mai sunt încă înclinate spre o împăcare și fiindcă cred că aduc astfel un serviciu țării mele. Nu pot să știu încă cum are să fie rezultatul încercării mele, sunt însă convins, că succesul încercării mele atârnă de ecoul ce va deșteptă chemarea noastră acolo unde ea se adresează. Dacă la chemarea noastră ni-vor răspunde din tabăra lor tot nizuințele separatistice, și dacă ei vor scăpa clipa aceasta istorică, atunci chemarea noastră pacinică se va pierde în pustiu și atunci valurile se vor împreună peste capetele noastre și va izbucni un război înfricoșat. Războiul acesta va cauza pagube și națiunei ungurești, *națiunea ungurească va avea însă totdeauna atâta putere, ca izbucnind războiul să sdrobească și să spulbere pe dușmanii ei.*“

Așa glăsuiește „împăciuitorul“ Tisza. Dacă am fi mai machiavelici ar trebui să credem, că dl Tisza vrea să facă pe agentul provocător, ca scoțindu-ne din sărite și pierzându-ne răbdarea, să ne dedăm la acte nesocotite, cari să zădărnicească o soluție favorabilă a chestiunei noastre naționale tocmai în momentul, când ea pare a-ne suride drept recompensă, drept încoronare a ținutei noastre pacinice și loiale din trecut.

Dar poate fi și numai o amenințare, ca nu cumva să ne prea luăm nasul la purtare, ci să ne împăcăm cu gândul de a ne reduce la minimul posibil aspirațiile și pretensiunile noastre.

Reținem din discursurile dlui Tisza încă câteva pasajii, din cari se va convinge fiecare cât de sincer poate fi dl

Tisza și ce scopuri urmărește aieva. Dl Tisza nu vrea să-i recunoască pe acei „2—3 politiciani de duzină, cari îndeplinesc oarecare activitate, stăruesc și fac sgomot pe terenul politicei naționaliste“, că ar fi conducătorii chemați ai poporului. Pe aceștia vrea din contră, cu ajutorul vlădicilor să-i nimicească. De altă parte în discursul său rostit în Pesta în contra votului universal, iată, ce ne spune dl Tisza: „Și vom mai vedea apoi un lucru: în ținuturile ungurești poporul de jos s'a înstrăinat deja sufletește de conducătorii lui firești. În ținuturile locuite de naționalități, intelectualii n'au scăpat încă din mână frânele conducerii. Ce va urma de aici, dacă vom introduce votul universal? Urmarea firească va fi, că din ținuturile ungurești vor intra în cameră elementele cele mai îndoelnice, până când în ținuturile românești și slovacăști, vor obține mandate cei-ce sunt *floarea păturei intelectuale*. Se va crea în parlamentul unguresc groaznica situație, că naționalitățile vor avea de partea lor prevalența atât spirituală cât și morală.“

Ei bine dle Tisza, dar cum stăm atunci cu cei „2—3 politiciani de duzină?“ Nu sunt ei conducătorii firești și îndreptățiți ai poporului, când legătura între ei și popor este așa de strânsă, încât prin votul universal să întărește numai poziția lor? Și nu crezi, dle Tisza, că în contra Dv., a celor, de cari „poporul s'a înstrăinat deja sufletește“, ar trebui să invităm vlădicii nu ca să Vă nimicească, ci ca să Vă înlăture dela un post, care nu cadrează cu situația, ce ocupați în mijlocul poporului ca reprezentanți ai lui?

Dar dl Tisza, pentruca pretensiunile sale să aibă și oarecare aparență de justetă, recurge la un așa zis reson de stat. Dl Tisza susține că „din punctul de vedere al unității politice a sta-

tului nu se poate tolera existența partidelor cu alt caracter, decât cel maghiar.“

Curat ca și Bánffy, care ne spune în 1905: „Este un mare adevăr, că numai statele naționale au îndreptățire de viață. Statul, care nu știe să *devie* național, ci *rămâne* cu caracteru-i poliglot, nu are viitor.“

Curat ca și Andrassy, care vorbind de partidul naționalist din dietă, ne spune acum doi ani în plin parlament, că: „îndreptățirea de a fi a acestui factor nu o recunoaște“, și că cu „un astfel de factor, a cărui *existență* deja o consideră de contrară intereselor națiunii“, nu poate să stea de vorbă.

Ei bine, dle Tisza, în punctul acesta nu vom căuta a Vă convinge. Puteți să vă faceți teoria unității politice a statului, cum vă convine, ea nu va schimba nimic din situația reală. Și realitate este existența noastră ca naționalitate distinctă pe pământul acestei patrii. „Naționalitatea este grupa aceea de indivizi, care locuiește pe un teritor compact și are conștiința naționalității sale“ — zice Mancini. Veți recunoaște, că și noi locuim pe un teritor compact, căci puteți vedea cu ochii, — întrucât avem și conștiința naționalității noastre nu o căutați în teoriile de stat, ci întrebați-ne pe noi! Mai frunzăriți și paginile istoriei și vă veți convinge și mai mult. Negațiunea poate fi uneori, înaintea tribunalelor, mare înțelepciune, în afirmarea unui neam însă este o grea responsabilitate.

Dar „naționalitatea“ pentru a fi desăvârșită mai are nevoie de a-se constitui înlăuntru și a-se manifesta în afară. Și tocmai în aceasta vreți să ne împedecați. Pentru aceea nu vreți să recunoașteți existența partidului național român. Din vreme ce însă aceasta chestiune este o cerință organică, tot numai *conștiința* noastră va rezolvă-o.

Puteți fi asigurat dle Tisza, că în fața unei conștiințe înalte cum e a neamului nostru, se frâng amenințările și se tocesc și baionetele!

Dacă vreți însă o împăcare cu ade-vărat, dați naționalității ce este a națio-

nalității și noi bucuroși vom da cum am dat și până acum statului, ceea ce este a statului. Dar sub firma statului nu cereți să vă dăm *vouă*, ce nu poate fi decât numai *al nostru!*

A. Ciato.

COPILUL.

Moș Vasile avuse noroc de șase copii zdraveni și deștepți, ascultători și iuți, dar mai la urmă îl bătù Dumnezeu c'o fată — muta morii. Toți copii i-se așezară în gospodării noue, numai copilul de-a șeptelea, fata cea tălălaie îi stă încă pe cap și lui și bătrânei, și n'o mai puteau mărită. Umblat-au ei și la babe vrăjitoare, dat-au liturghii pela câte șapte biserici deodată, dar înzădar, fata lor tot nemăritată rămâne. Și crescuse Vironica mare cât un bărbătoiu, și tot așa de bine închelmată, și se purtă prin casă și prin curte somnoroasă, ca și când i-ar stă vecinic pe ochi orbul găinilor. Când se aplecă după vr'un gătej — gemea, când ducea o doniță cu apă se aplecă tare în partea opusă, ca și când ar vrea să se răstoarne domol, cu grije, să nu-și sfarme oasele. Când vorbea Vironica slobozea un glas gros, ca dintr'o bute, când cercă, rar de tot, se cânte, părea întâiu că scârțae cumpăna fântânii, apoi că sbârnae din aripile fine, nevăzute, o sută de bondari groși.

Ferit-a Dumnezeu să vezi o haină curată pe ea. Chiar Dumineca schimburile curate nu-i stăteau așa decât până făcea câțiva pași. S'ar fi părut că'n jurul ei plutește un aer îngreuiat de funingine, de smoală, așa de îngrabă i-se terfeleă iia curată.

»Doamne tu fată« îi zicea măsa, bătrână și năcăjită, »cum de nu te ferești de gozuri. Ia privește-ți hainele!«

Dar Vironica nu le privea, nu-i răs-pundeă, ci înghiță câteva noduri, și-și vede de treburi.

Adecă vine vorba așa. Dar treburi nu prea făcea, o doniță de apă, își puneă mâ-nile în șolduri, ș'atât. La biserică o ducea în silă părinții, iar de joc și flăcăi, fugea ca de foc.

»Doamne, măi moșnege«, zicea bătrâna, oare cu cine să samene fata asta? Ai crede că-i curat mama pădurii«.

»Tu vei ști cu cine samănă, spuneă moșneagul. Eu unul mă lapad de ea.

— Auzi-l, auzi-l, păgân de om. Pții! batâte pustia de bătrân! Doar nu-i gândi...?

— Ce să gândesc? Eu nu gândesc nimic. Dar mă uit la fata asta și-mi vine să întru în pământ de rușine«.

În vieța lor lungă, plină de zbuciumare, singurele vorbe rele ce și-le spuneau, singurele nemulțămiri, erau pentru fata asta mutălaie, Vironica.

— »Batâr de-am putea-o mărită!« Zicea bărbatul.

— E trecută de douezeci și cinci, la asta să nu mai gândești tu« spuneă femeea amărită.

— »Ba mă gândesc. Ii las casa asta de peatră, îi las moșie, îi dau două pă-rechi de boi. Nu ști tu vorba ceea:

Săracile sutele,

Că mărită slutele.

Și când a fost să îplinească Vironica anul al douezeci și cincilea, într'o toamnă,

se adeverisă vorbele moșneagului. Un fecior mai tomnatic din sat, sărac cumu-i degetul, peți pe Vironica.

Fata râse prosteste, când îl auzi pe fecior vorbindu-i de dragoste, râse și fugi în curte, și râse aci mai departe de răsună ograda.

Mă-sa ieși după ea.

— Nebuno ce ești, hai în casă, și taci odată că ai să dai de dracu.

Dar fata nu se putu opri pentru toată lumea asta. Fugi în grădină, și râse aci mai departe.

În casă se făcu repede învoirea între socri și ginere. Cât ce s'or face vestirile, se cunună. Postul Crăciunului să-i apuce bărbat și muere.

Flăcăului celui tomnatic i-a fost preste puțință să vorbească două vorbe cu fata înainte de cununie. De câteori cercă să se apropie de ea, fugea tăpălăgoasă, râzând ca o nebună.

Indată după cununie, în cursul postului de Crăciun, cei doi bătrâni se stinseră lin, unul după altul, adormiră ușurați, scăpând de cea mai grea povară a vieții lor, de Vironica.

Acum tălălaia remase stăpână în casă. Și bărbatul său ori cât eră de trecut cu vrâsta, ori cât eră de lacom după pământul și vitele rămase dela socri, la trei săptămâni după moartea socrilor merse la popa să ceară despărțania. Nu mai eră de trăit cu Vironica.

— Tu ai știut că-i mutălaie și nu prea harnică, de ce-ai luat-o? Ii zise popa.

Credeam că se va mai schimbă după cununie zise bărbatul. Dar văd eu că nu se schimbă. Părinte, ori la noi în casă, ori în grajd. Ori rufele noastre, ori ale unui cerșitor. Ori mâncarea noastră, ori lătura porcilor. Tot atât. Așa nu se poate duce o vieață întreagă. Și începù să blasteme jugărele de pământ și boii și casa de piatră.

Fu chemată și nevasta Vironica. Veni cu părul nepieptenat, desculță, murdară, lălaie. Dar la toate vorbele de îndemn spre

îndreptare a popii, ea râse. Un singur cuvânt nu scoase din gură. Părea că tot ce aude, tot ce vede, tot ce-o încunjură, nu numai aici în casa popii, ci în toată lumea, nu o impresionează cu nimic.

Cu bărbatul său, vezi bine, nu se certă de loc, cum ar fi vrut el, ca baremi așa să-și mai răsbune pe ticăloșia vieții lui. Ea tăcea tăcerea pestelui, umblă greoaie prin casă, și părea foarte mulțămîtă.

Vecinele, vecinii, neamurile își pierdură, deodată cu bărbatul, ori ce nădejde de îndreptare.

— Asta-i ciuma satului.

— Asta-i rușinea neamurilor

— Asta-i blăstămul lui Dumnezeu.

— Asta-i mama pădurii în tălpi.

Vironica nu auziă, nu vedeă, din tot ce-i suflă vr'unul în ureche, ori îi punea sub ochi. De când îi muriseră părinții funinginea aceea nevăzută, care-i murdărea hainele ei, se așeză, în strat tot mai gros și pe pereții casei, așa că de departe părea c'a fost pusă la fum, casa ceă de piatră a harnicilor bătrâni.

Bărbatul, rudeniile, vecinele într'o zi aflară un lucru de necrezut. Vironica, nevasta cea lălaie, eră grea mare.

— »Asta a mai trebuit! Zise desnădăjduit bărbatul.

— Să ne ferească Dumnezeu de vr'o arărare, ziceau femeile cu groază.

— Asta-i pedeapsa ce ne-o trimite Dumnezeu pentru păcatele noastre, ziceau neamurile.

Și'n starea aceasta, Vironica își ducea vieța de mai înainte. Se purtă tot atât de încet ca și mai înainte. Iși nutreă paserile și porcii cu aceeaș plăcere. O babă bătrână, văzându-o, îi spuse, că ar fi bine să înceapă a da câte ceva de milă săracilor.

Vironica, întâia oară înviorată, trezită ca dintr'un vis leneș, vieța ei, se apucă cu tot sufletul de practizarea milei. Nu eră un sărac, care să plece dela casa ei nemângăiat. Începù chiar să facă de trei

ori pe zi mămăligă, numai să aibă de unde să dee săracilor.

Timpul nașterii se apropia, dar bărbatul nu cuteză să-i vorbească nici odată despre asta: îi eră scârbă. Asemenea și rudele. Numai vecinele miloase începură să-i dea sfaturi, pe cari, minune, Vironica le pricepea îndată și le ascultă. Incepură s'o îmbărbăteze, dar nu aveau de ce, pentrucă Vironica nu se temeă, de ce aveă să fie, nici cătu-i negru subt unghie.

În sfârșit într'o seară Vironica începū să geamă, dar numai la celea dintâi dureri ce-o junghiară. Îndată veni o vecină bătrână și privi cu groază la Vironica, femeia cea tălălaie râdea. Dar nu mai râdea prostește ca înainte. Zimbetul ei eră plin de o lumină deosebită care-i îndulcea parcă toată fața ei bărbătească, îi încâlzeă ochii și îi umpleă de lacrimi.

— »Doamne Vironico, di ce zimbești, di ce râzi« întrebă femeia îngrozită?

— Vine, răspunse Vironica cu aceeaș lumină în ochi.

— Cine vine?

— Vine copilul. Vine feciorul! răspunse bolnava, împurpurându-și obrazii mari.

— De unde știi tu că-i fecior? făcū baba nedumerită, căci, ori cât a moșit, încă n'a văzut o femeie bucurându-se la apropierea ceasului de groază.

— »Știi, zise șoptind Vironica. Eu îl și cunosc. Ai să vezi numai ce fecior drăguț va fi!«

N'a mai vorbit apoi, dar o singură strâmbătură a feții n'a văzut bătrâna, un singur geamăt n'a mai auzit. Vironica, luminată la față ca și când un fuior din razele soarelui i-ar cădea pe obrazi, stă în pat, cu ochii închiși, numai din când în când îi deschidea, și priveau nespūs de fericiți.

»E băiat, e fecior«, țipă deodată bătrâna apucând pe cel nou venit în cărpe.

Intr'o mișcare de fulger Vironica sări din pat și-și îmbrățișe feciorul, sărutând cărpele în cari moașa îl și învălise.

— Culcăte — stai în pat, pentru numele lui Dumnezeu. Ce faci tu?« strigă moașa.

Cu mare greutate putū bărbatul, care întră atunci în casă, s'o așeze în pat. Dar Vironica n'aveă lipsă de pat. Dimineața se sculă, și nime n'a mai putut-o convinge să se culce.

Bărbatul, rudeniile cari veniseră, se minunau cu toții de marea schimbare ce o vedeau în firea acestei femei. Aveă aceeaș față mare, lată, puțin palidă, dar totuș aproape n'ai mai fi cunoscut-o. Eră așezată în toate trăsăturile obrazilor atâta dulceață și liniște senină, încât nime n'ar mai fi zis că-i urită Vironica. Glasul ei se subție, ca printr'o minune, și eră plin de mlădiere călduță. Iar în ochii ei se trezi deodată o întreagă lume adurmită, cu toate bucuriile și grijile ei. Când priveă la leagănul unde durmeă copilul alb, curat, frumos și mare, purpura de sânge îi învaluiă obrazii, ochii ei erau scâlțați în lacrimi.

N'a trecut o săptămână, și nime n'ar mai fi cunoscut ograda și casa Vironicăi. Străluceau de curățenie. Și de câteori isprăvia ceva nou, alergă în casă la leagăn, își priveă mult copilul, îl sărută în aer, ca să nu-l deștepte, și eșiă iar la lucru. Vorbiă puțin și acum, dar vorba-i eră cuminte și așezată. N'a trecut o lună, și nime nu-și mai aduceă aminte, cum a fost Vironica înainte de a aveă copilul.

Părea că-și lăpădase toată ființa ei de mai înainte și se născū a doua oară.

Bărbatul, rudeniile, vecinii, popa din sat clătinau bucuroși din cap, se minunau, și binecuvântau copilul.

I. Agărbiceanu.

„Puterea sufletească“.

Studiu psihologic de C. RADULESCU-MOTRU.

(Continuare).

IX.

Trebuința de a completa o lacună a științii moderne în cea mai însemnată problemă a ei.

Dar pe cât de liber și puternic se vede azi omul înafară, ca cuceritor al naturii materiale, pe atât de mic și slab se simte privind înlăuntrul său. Aci el află, că și voința sa e supusă aceleiași legi de cauzalitate, care hotărăște toate fenomenele naturii; că moștenind prin naștere însușirile unei lungi serii de străbuni, care se pierde în negura vremilor trecute, el e departe de a avea acea libertate de lucrare, care și-o închipuia. Pe cât de uriaș se vede înafară, pe atât de pitic se simte înlăuntrul său.

Cum se explică acest fapt de natură a descurajă pe om și a-l duce la pustiirea vieții interne? Cauza este, că știința de până acum s'a depărtat de problemele cele mari ale cunoștinții și le-a lăsat în umbră, a renunțat la cunoștință în înțeles mai adânc, cum zice filozoful german Eucken. Îndată ce însă acestea probleme se impun din nou, lucru firesc și inevitabil, atunci ne găsim în arătata stare de subiectivitate a cunoștinței, analogă aceleia, în care se află omul față cu natura exterioară la începutul civilizațiunii.

Suntem avizați deci a ne întoarce luarea aminte asupra lumii din lăuntru, asupra lumii sufletului, care e mai adâncă și mai anevoie de cunoscut decât lumea dinafară, a naturii fizice, Psihologia empirică, ca știință a sufletului, trebuie lărgită prin o ramură specială a ei, prin știința specială a voinții omenești, numită *Ethologie*. Dificultățile acestei științe sunt cu atât mai mari, cu cât fenomenele sufleteste sunt mult mai complicate decât cele astronomice, fizice și fiziologice. Pe când acestea sunt determinate de condițiunile mediului exterior, cari se pot cunoaște cu precizie matematică, și se pot prevedea, pentru că le putem vedea și pipăi, și le putem măsura; în determinarea cugetării, simțirii și voinții omenești, pe lângă împrejurările mediului dinafară, cosmic și social, intervin și condițiunile mediului interior, sufletesc, adică însușirile morale și intelectuale ale indivizilor, cari împreună cu însușirile fiziologice, ca bază a lor, sunt moștenite dela generațiunile anterioare; ba încă acestea formează partea pre-cumpenitoare și decisivă în motivarea voinții.

Și acestea nu se pot măsura și cunoaște; prin urmare prevederea, care e caracterul distinctiv al științelor experimentale, aici este cu nepuțință. Legea eredității fiziologice este în contra ei. Se poate prevedea însă modul de simțire și de lucrare, într'un moment dat al viitorului, când e vorba de o colectivitate de indivizi, de o națiune, sau de omenimea întreagă; pentru că atunci avem de a face cu caracterul special, care e același pentru toți. Și, prin deducțiune, s'ar putea prezice însăș voința și faptele indivizilor, dacă nu cu o precizie matematică, cel puțin aproximativ, pentru multe cazuri, și chiar pentru toate, dată fiind cunoștința caracterului, egoist sau altruist, vițios sau virtuos. O asemenea știință merită oare mai puțin numele de știință, decât cea întemeiată pe datele simțurilor dinafară?

Cunoștințelor despre viața sufletescă li s'ar putea nega caracterul științific numai când s'ar constată, că fenomenele ei nu sunt supuse legii universale a determinismului. E dovedit însă din contră, că cu cât caracterul unui individ, este mai dezvoltat, cu atât mai bine se pot prevedea faptele lui, în anumite împrejurări ale viitorului. Avem deplină încredere în un om de caracter, și putem ști dinainte primejdiile, căror am fi expuși din partea unui criminal, cunoscut ca atare. Partea hotărâtoare în lucrările acestor indivizi sunt însușirile moștenite prin naștere și dezvoltate prin felul lor de până aci, iar nu condițiunile date ale mediului exterior; acestea sunt numai prilejul de a se manifesta al acelor dintâiu. Și tot așa stă lucrul și cu celelalte fenomene sufleteste, cu imaginile, noțiunile, cugetările, simțemintele. Toate se formează și se dezvoltă în urma impresiunilor privite dinafară, după fondul psihic al fiecăruia. În același mediu, unii cugetă, simțesc și lucrează într'un fel, alții într'altul. Imaginea unui lucru d. e. nu se formează numai din ceea ce aduce crerului impresiunea nervului sensibil, ci mai ales din dispozițiunile psihice și fiziologice aflate aci, pe cari impresiunea voinții dinafară numai le deșteaptă. Organele simțurilor comunică crerului numai unele elemente din lucrurile cu cari vin în atingere, pe cari adică le vedem, le auzim, le pipăim ș. a.; aceste elemente conștiința le prelucerează după firea și dispozițiunile noastre sufleteste, și dă naștere imagi-

nilor ce avem despre lumea dinafară. Astfel, că în fiecare imagine, vizuală, tactilă, auditivă sau a altor simțuri, se poate deosebi partea fizică și partea, mult mai complicată, psihică. Această complicațiune e și mai mare în fenomenele superioare ale sufletului, în noțiuni, în cugetare și vorbire. Și din păstrarea acestora în memorie, din reamintirea și recunoașterea identității lor în viața de toate zilele se conchide la unitatea și identitatea eului sau a sufletului.

Studiul defectuos asupra vieții sufletului a produs cunoștințe greșite. Omul a fost privit ca un automat, care primește escitațiunile lumii dinafară prin nervii sensibili; acestea trec apoi prin centrul principal al sistemului nervos, prin creier, de unde ies și se manifestă, cu ajutorul altor organe, ca expresiuni ale cugetării, simțirii și voinții. Nu s'a ținut samă de fondul sufletului moștenit prin naștere și înăvuițit prin experiență. De aici elementele cele mai puțin însemnate, senzațiunile, cari se confundau cu funcțiunile fiziologice, adică cu fenomenele materiale, erau socotite ca elemente esențiale, și funcțiunile superioare, cele mai complicate ale sufletului, se considerau ca părți secundare, cari de aceea nici n'ar fi supuse legii determinismului. Vieța sufletească eră crescută ca un epifenomen, ca ceva, ce n'ar trebui să fie și care nici nu se poate studia în mod științific ca celelalte fenomene ale naturii, supuse legii de cauzalitate.

În trecut, tocmai contra acestei vederi, determinismul sufletului eră crezut ca primordial, iar al naturii exterioare numai ca un complement al acestuia. Legile naturii erau privite ca hotărâri ale voinții divine; acestora erau subordonate legile omenești ca expresiuni ale voinții sociale, și acestui determinism social eră subordonată voința individului. Descartes și Newton priviau ca legi ale naturii numai acelea, cari nu se pot derivă dela altele superioare, cari erau subordonate axiomelor matematice, socotite ca știință desăvârșită, asemenea științii lui Dumnezeu. Și toate mișcările din natură, determinate de legile ei, erau explicate nu din punctul de vedere mecanic, ci teleologic, ca expresiuni ale voinții Ziditorului.

Determinismul voinții se poate constată în mod practic încă din epocile primitive, dela prima întrebuițare a uneltelor de muncă. Săcurea, pârghia, roata au fost inventate ca mijloace de a mări puterea brațelor omenești, erau, după expresiunea unui savant, o prelungire a organismului, precum proprietatea, ca o

creațiune a voinții și lucrării omenești, e socotită ca o prelungire a personalității omului. Omul întrebuița legile naturii înainte de a fi avut o știință teoretică despre determinismul lor. Din contră, când conștiința lui s'a mai dezvoltat, credința ce o avea despre natură eră tocmai contrară determinismului ei științific. Aristotele, reprezentant de frunte al culturii antice, consideră natura numai ca o posibilitate, față cu legile necesare ale raționamentului. Acestea erau explicate ca expresiuni ale energiei menite a da forma lor fenomenelor lumii materiale.

Determinismul naturii începuse a fi recunoscut de abia în timpurile moderne, și nu fiind impus convingerii prin sine însuși, prin însemnătatea sa, ci tot ca o urmare a trebuinței și îndemnului sufletesc. Dogmele creștine cereau o cunoștință a naturii curată de superstițiunile trecutului, cari o împoporau cu tot felul de zei și demoni, cereau o natură vrednică de a fi opera lui Dumnezeu. După această pregătire veni rândul aplicării matematicelor în studiul naturii, ca să apropie cunoștințele ei de știința divină. Astfel s'a pus fundamentul mecanicii și cu ea a întregii științe moderne, întemeiată pe legea universală a înlănțuirii cauzale a fenomenelor.

Astfel, în teoria savanților s'a întors porțiunea între rolul determinismului sufletesc și a celui fizic. Astăzi natura nu mai e socotită ca un șir de fenomene întâmplătoare, cari pot fi așa sau altfel, cum le hotărăște voința divină, care singură are o existență reală și totdeauna aceeași. Această putere și, prin ea, puterea sufletească a omului, subordonată puterii divine, a devenit pentru științele experimentale chestiuni problematice, căror nu li-se poate da o deslegare și un răspuns științific, căci nu se pot calcula matematiceste, după date precise ale experienței.

Însă acestor teoreticieni le scapă din vedere, că această nouă situațiune a științii despre natura exterioară e provocată și determinată tot de trebuințele sufletului, ca și pregătirile și întemeierea ei. „Adevărurile nouă găsiră o așa de întinsă răspândire în lumea modernă din cauză, că ele completau în modul cel mai natural unitatea sufletească a omului nouălor timpuri. Omul modern să deosebește de omul antic prin o afirmare din ce în ce mai pronunțată a personalității sale“. Omul modern nu se mai mulțamește, ca cel antic, să fie simplu un membru al unei comunități. al gintei, al familiei și statului, supus puterii nețărmarite a capilor

acestora, a patriarhului sau a părintelui de familie, a regelui sau a consulilor. El voiește înainte de toate să fie recunoscut ca om, ca persoană, cu drepturi egale tuturor semenilor, tuturor membrilor familiei și statului, fără excepțiunea capilor acestora. Inșiși socialiștii, cu toată tendința lor spre comunism, relevează în prima linie drepturile individului, întregi și universale, față cu societatea și cu autoritățile publice.

Această stare sufletească trebuia întocmită pe convingerea în existența unui teren solid, ce să poată servi de razem omului, care se încumetă a-și croi o viață pe propriul său risc. Acest teren nu puteau fi legăturile de înrudire, de rasă și de religione, de altădată, omul modern l-a găsit în natura dinafară, ale cărei legi sunt statornice și se pot vedea și cunoaște cu precizie. Fără convingerea în determinismul și singuranța naturii, toată activitatea omului modern ar fi părut fără rost. De aceea din idealul religiunii creștine, din însușirile lui Dumnezeu, acelea cari s'au întipărit mai adânc în inima lui au fost desevărsirea oglindită în armonia legilor naturii, ca expresiuni ale voinții divine, și bunătatea, exprimată în porunca: iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși. Cea dintâiu a dat creștinului convingerea, că urmarea legilor naturii nu poate să-l ducă decât la bine, și că spiritul omenesc, plănuit după asemănarea spirirului dumnezeesc, le poate descoperi, lărgind pe fiecare zi cercul științii. Porunca iubirii, menită a introduce și în societatea omenească armonia legilor naturii, „pacea și buna învoire“, este o problemă mai grea, a cărei deslegare este rezervată viitorului.

O stare sufletească asemenea acesteia ni-o arată filosofia și morala stoică, înaintea erei creștine. Desprinderea de legăturile familiei și societății aruncase pe filosofi stoici în studiul fenomenelor fizice. „Trăiește conform naturii“,

eră maxima lor. Însă lor le lipseau împrejurările prielnice și puternicele mijloace, ce și-le-a creat știința modernă. Prevederea, însușirea caracteristică a științei de azi și atât de necesară pentru activitatea și puterea omenească, atunci era numai providența divină; omului îi eră imposibilă.

Convins despre determinismul naturii exterioare, omul modern l'a pus la temelia tuturor cunoștințelor, nu pe urma observațiunii și experienței, ci prin determinismul sufletului, ca o cerință a acestuia pentru conservarea unității sale. Numai prin observațiunea exerioară el n'ar fi obținut de cât un foarte mare grad de probabilitate; pentru o certitudine deplină ar trebui să avem datele viitorului chiar în momentul de față, pentru că baza certitudinii este intuițiunea. Fără influența puterii sufletești, individul n'ar putea face deosebire între sine și realitatea dinafară, ca s'o observe și s'o studieze. Adevărata realitate, cea mai aproape de noi, este deci realitatea sufletului, care, departe de a fi un epifenomen al naturii externe, o realitate secundară, este, din contră, fondul ființei noastre; iar inteligența cu legile ei este productul voinții de a fi, și, prin urmare, inteligența și realitatea exterioară a lumii materiale, care este reflexul și iluziunea inteligenței, este o realitate secundară. Prin urmare, știința sufletului ar trebui să aibă întâietatea și să servească de normă. O împiedecă însă ereditatea fiziologică. Același determinism există în fenomenele sufletești ca și în ale naturii exterioare; însă nu-l putem observa cu aceeași precizie; pentru că în aceste fenomene intervin și predispozițiunile morale și intelectuale, moștenite împreună cu organismul, dela generațiunile anterioare; și chiar dacă am cunoaște aceste predispozițiuni, nu putem ști experiența trecutului, sub care s'au format ele și dela cari atârnă, în mare parte efectele lor în viitor.

M. Strajanu.

PIATRA.

La poarta celor mari bătuț-am. —
Eră acolo zvon și cânt,
Și nu eră loc de odihnă
Pentru pribeagu 'nvins și frânt.

M'am îndreptat cătră coliba
Ascunsă 'n fărmita vale
Ai ei plâneau. Și-am plâns cu dânșii
Și iarăș am pornit pe cale.

Când te împrejmue amarul
Strângându-ți sufletul în mreaje,
Mai cauți în palat odihna,
Când veșnic ți-e durerea sraje?

Mi-am răzimat de piatră tâmpla
O clipă și m'am odihnit. —
Ah piatra a n'feles durerea
Dar omul, omul n'a simțit!

I. U. Soricu.

Câmp înțelenit.

Piesă de teatru țărănească.

(Fragment din actul I.)

Scena VI.

Pe-o uliță a satului.

Scena rămâne un moment goală, când se aude Sugaciu cântând dispre crâșmă. Vocea lui răgușită și falsă, se întrerupe urit de departe, de poticnirile mersului său împedecat. — Din sfortărea aceea chinută, abia să aleg versurile, ca să ajungă mai mult ghicite, cu cât se apropie și bețivul:

Foaie verde, grâu bănat,
N'am de ce fi supărat,
Cât or fi crâșme în sat...
Că voi bea, la care-oi vreă,
Și-oi plăti, când oi putea...

(Sugaciu ajunge în scenă cu pălăria în mână. Râde singur și flutură din cap, așa ca de un gând al lui...)

... Mh! nu zău, auzi vorbă... Da la o adică, de ce să nu beau?... Numai boii nu beau vin... Da oamenii?... — Fiin'că s'a găsit un nebun, care s'o stârniască că băutura duce la boală... Hahaha... Șugubăț român... râde de oameni...

(Își pune pălăria în cap.)

Eu sunt bolnav când nu beau...

(Cearcă s'o pornească îngăimând versurile):

N'am de ce fi supărat,
Cât or fi crâșme în sat...

(Din stânga vine Manole, veteran dela 1877, cu înfățișare încă și mândru par'că de decorațiunile, cari îi umplu pieptul ilicului).

Scena VII.

Manole și Sugaciu.

Manole (ca în batjocură):

Da ce, ți-a fâtat vaca, Sugaciule?

Sugaciu (râzând senin):

Vaca cea care n'o am...

Manole:

Faci chef în sec, atunci...

Sugaciu (ca într'o reculegere):

Și pentru cine a-și strânge? — baba mi-a luat-o Dumnezeu... fata mi-i la

pâne bună... știi, slujăște la profesor... De băiat ce să zic? — zile să aibă și să trăiască!

Manole (încredințat):

Aha, da, Sandu e băiat vrednic...

Sugaciu:

Bună parte, badaproste...

Manole (ca de-un lucru știut):

A terminat miliția...

Sugaciu:

Oho... a dat-o la spate... As' primăvară... să vezi lucru... (râde) vine acasă chipurile să se apuce de treabă... Dă băiatul meu încolo după o treabă, se întoarce înapoi, nu merge... Ce vrei, să subțiasse în armată, nu degeaba ajunsăse el *grad*... Aici cui să porunciască? (Râde și flutură din cap). Într'o zi, numai îmi văd băietul că mă iea de-oparte... Știi ce, tată? — Zice el... eu nu stau la țară, să mă prostesc... eu nu sunt pentru muncă... eu am învățat acum, mi-i rușine să mai duc sapa de coadă... (Tresărind cu admirație). Auzi tu minte, la plod?... tea!.. Cum deschide și armata asta capul românului... Ce mai duravura... (Mândru): Băietul meu a ajuns azi gardist la oraș... străjent măi...

Știi tu ce-i un străjent?... (Luându-și sama). Nu... tu trebuie să știi, că ai fost în răsel... (Tot mai cu admirație): Trăiește ca un beiu... Haine, leafă... ciupituri... Boer măi, nu ca noi, niște proști...

Manole (ironic):

Te pui cu norocul?

Sugaciu:

Și-acum ce-mi mai trebuie? — Cât pe mine și în pungă... Mai ducă grija de-acum alții... Eu ce să mai perd? — doar naravul...

(Pornește îngânând cântecul. Când să ieasă din scenă să mai întoarcă odată la Manole, care-l privea din urmă):

Boer, măi, — feciorul Sugaciului...
nu ca noi... ehei...

(Să pierde dând din cap).

Manole (își iea pălăria și face semnul crucei):

Ferește doamne pe român, de mintea cea proastă...

Scena VIII.

Manole și Școlarii.

(Un școlar aleargă din stânga, ropotind desculț prin colbul de pe drum. Cum dă cu ochii de Manole, se oprește de-odată bucuros):

Aha... nu-ți mai dăm drumul de-acum...

(Se întoarce iute cu fața înapoi, face semne din mână și chiamă):

Veniți cu toții, că uite moș Manole...

Manole:

Bată-v'ar norocul, poșodicurilor...
că nu vă mai săturați de răsbel... Las'
că va veni el și vremea voastră!...

Întâiul școlar (rugător):

Să ne spui și azi ceva...

(Pe departe s'aude ropotul școlarilor. Vin cu toții în goană, îmbrâncindu-se și chemându-se în de ei. Intră în scenă cu toții, împreună cu un vârtej de colb după ei. Apucă care de care pe Manole cu vorba... îl trag de mână și-l așează pe butucul de lângă gard).

-- Că de mult nu ne-ai mai spus nimica...

— Hai azi că-i sărbătoare...

— Numai o întâmplare...

— Șezi ici cu noi...

— Da nu scapi de noi, ca de scai...

Manole (zimbește voios și se lasă așezat de băieți pe buștean):

Măi... da poznași mai sunteți...
tăiați drumul oamenilor, așa cu nepusă masă...

Întâiul școlar (cu ochii setoși):

Știi ceva de harapi...

Alt școlar:

Zici că la războiu, erau și harapi printre turci?

Alt școlar:

Sau cum se luptau cerchejii?

Alt școlar:

Și cum se îmbătau rușii?

Manole (duce mâinile la urechi, ca năucit):

Pfiu... Dumnezeu să vă înțeleagă,
că nu știu pe cine să ascult...

Întâiul școlar:

Atunci spune, ce vrei... (Cu autoritate):
Tăceți măi...

Un școlar (care nu se poate stăpâni):

Cu Grivița ceea... ce-a fost?

Școlarii (saltă bucuroși și nestăpâniți):
Grivița... Grivița...

Manole (luminat):

Mare foc măi băieți și la Grivița...
Tea!.. Da, da...

(Râde ca de-o amintire și dă din cap):

Să vedeți ce mi-se întâmplă:

... Dădusem noi, românii, așa iureș până sub un mal... credeam că acolo-i cetatea... Când colo, așa... ne amăgise numai ochii... Ce-i de făcut?... Gloanțele veniau gărlă... și pân' la Turc... se mai întindea un șes... Ne-am cinchit cu toții sub umărul cela de pământ și ne-am făcut una cu el... Să dăm înapoi... nu mai eră chip... înainte, nu mai știam ce ne așteptă... Odată se amăgește românul, c'a doua oară deschide ochii... Cine corbii mai știă ce ni-se pune în cale... Don' căpitan Groza să frământă pe pământ ca pe grătar... Numai se uită la mine din când în când... și eu la el... într'o vreme mă întrebă: — Ce-i de făcut, Manole?... Eu, care pe atâta eram pornit, zic: Să mă trag așa pe pânțele, don' Căpitan și să văd cam ce ne așteaptă în drum... Te 'mpușcă măi, taci din gură... Eu îi zic: C'apoi de asta am venit aici... Noi pe ei și ei pe noi... care cum ni-o fi scris... El râde de mine... Nu, Manole, treabă ar fi să știm și noi ce-i pe acolo... Dar pe de-asupra noastră chiuiau plumbii de par'că îi bătea cu biciul de dinapoi... Stând noi

așa... mă mai uit eu în dreapta, trag cu ochii în stânga,.. când, ce să vezi, mai în urma noastră... într'un cot de pârâu, erau niște tufe de răchiti... Eu de colo, zic... M'am gândit la ceva don' Căpitane și arăt pâlcul din vale... Înțelesul ne-a fost ușor... Ne-am furișat câțiva și am tăiat întâiu ca la două-zeci de pari, n'or fi fost mai mulți... I-am bătut roată în pământ așa ca 'n chip de boloboc și amandea băiete pe înpletit împrejur... Cât ți-ai trage sufletul, țarcu nostru gata... Apoi l-am scos din pământ, l-am prăvălit pe-o coastă... și umple-l pe urmă înăuntru cu ce te duce mintea... mantale rupte, călți dela ambulanță, chipiuri, cămeși... mă rog până n'a mai încăput... Don' căpitan râde și nu mai putea de bucurie... Ne-am pus amândoi în dosul butei noastre și hai la taval... mână-l băiete... taval, taval... Țarcul se rostogolea înainte și noi îi dăm blende din urmă...

Împroșcau gloanțele prin înpletituri de parcă le-ar fi semănat... Auziam când sfârâia plumbul înădușit în călți... Căpitanul... numai trăgea din când în când cu ochiana... Îl simțiam cum se încruntă... Lucru curat nu vede el... Dcla un timp numai, zice să ne întoarcem... Am tras rotogolul înapoi, haide, hai... până am ajuns la adăpostul nostru. Am stat până noaptea și apoi ne-am strecurat prin întunec înapoi la lagăr... Ce-o fi vorbit Căpitanul cu cei mai mari... ce-o fi plănuit... Că apoi a doua zi la sfântul Alexandru, românii au dat năvală și au luat Grivița... Ci că în cinstea Împăratului rusesc, Alexandru al III-lea, ca dar de ziua lui...

Întâiul școlar:

Frumos, dar i-ați făcut...

Manole:

Dar împărătesc...

Un școlar (cu amărăciune):

Și drept mulțumire, rușii ne-au luat Basarabia...

Manole:

Iacă aici a greșit-o împăratul...

Școlarii (cu toții):

Să trăiești, moș Manole.

Întâiul școlar:

Iureș băieți.

Un școlar:

Hai de-a prinsele.

(Copiii se opresc gata de fugă și la un semn o pornesc în goană pe întrecute, ridicând colbul din urmă, ca într'un vârtej. Moș Manole privește din urmă dus).

Scena IX.

Manole și Ițic.

Ițic (vine din stânga, silind o veselie sgomotoasă):

Heeei... ce mai faci bade Manole... Nu te-am văzut de mult... Imi eră dor, zic zău...

Manole (încurcat):

Cum mă vezi...

Ițic:

Și tot cu decorații... ce mai cinste... (Își amestecă degetele prin decorații): Bravo... Te-ai dus acolo la răsbel, da încaltea ai venit acasă om mare... Știi ce, sunt de aur, bade? — câte parale fac?..

Manole (atins):

Nu-i vorba aici de parale... Libertatea țarei nu să plătește...

Ițic:

Zou? — așa trebuie să fie... Și ce bătaie ați dat turcilor!.. Ei, ce zici... Aiaia...

Manole:

Poi, îi dusăsem destul în spate...

Ițic (schimbându-se iute):

Să nu-mi uit vorba... (Îl aduce în fața scenei).

Ce facem cu datoria ceea? — știi, s'a făcut acum tocmai două sute...

Manole (ștergându-și tâmplele îngândurat):

Multe parale, doamne...

Ițic (hotărât):

Și nu mai pot aștepta... iacă vine săceratul și să-mi plătești...

Manole:

Da nu vezi că nu s'a făcut nimica?

Ițic (iritat):

Eu nu știu de asta...

Manole (revenind cu nedumerire):

Zece poli!..

Ițic (vârându-se în sufletul lui Manole):

Ce-i mult pentru dta? — hai?..

Manole:

Nu zic de mult... da vezi că n'am luat decât o vadră de vin pe ei...

Ițic:

Da de atunci, cât face?..

Manole:

Hai... s'o tot pun... cinci lei...

Ițic:

Cinci lei atunci... da după un an s'au făcut zece... și zece lei la alt an s'au ridicat două-zeci... și când ași stă să socotesc!.. Da eu sunt om bun, n'am pus dobândă mare... Și apoi crezi că-i puțin de atunci? Nu uita bade Manole, că-i păcat... Dacă uiți dta, ține minte hârtia din buzunarul meu... Ce, sau poate ai uitat că ne-am răfuit an după an?.. Eu sunt bun, te-am tot lăsat... am schimbat numai înscrisul... (Râzând cu batjocură). Vezi că dta nu băgai de seamă pe atunci, erai venit dela răsbel... Intrai în crâșmă și-mi ziceai... (Încet și respicat) *jidane*... Eu, ferească Dumnezeu, nu m'am bătut cu turcii... Atunci, știi, când ai venit să cinstești satul... când ți-am dat vadră de vin...

Manole (descurajat):

Mi-aduc aminte...

Ițic:

N'am zis eu, — bade Manole, eu nu dau decât pe parale... Dta... m'ai înjurat și te-ai bătut în pept peste... (Arătând ironic decorațiile) cum le zici... și ai strigat... (Încet și apăsător, vărându-i-se în suflet) te scot *jidane* de perciuni de aici... cum am scos pe turci din Grivița... Și eu ți-am dat vin...

Manole (apăsător):

Da parale nu-mi cereai cu gura toată... Mă pândiai tot când eram strâm-

torat și atunci îmi schimbai sinetul după cum voiai...

Ițic (inervat):

Și crezi că mult am să te tot amân?

(Ridică vocea). Am nevoie de parale (Sbucnind). Ce crezi că aici ești acolo cu turcii... (Gâfâind). Ce, nu este judecată? n'avem jandarmi?

Manole (îmblânzit și temător):

Nu-i vorba de asta, dar n'am cum să mă-nchipui acum...

Ițic:

Eu nu știu de asta... Eu am hârtie la mână... Dacă n'or fi parale... ai boi... și dacă mor boii până atunci... știi... (Tainic și răzbunător) te scot din casă, așa cum ai scos pe turci de acolo... Haaa... Și eu știu să mă bat... macar că n'am de astea... (Întinde mâna obraznic la pieptul lui Manole).

Manole (aprins, îi dă peste mână):

Nu te întinde, că...

Ițic:

Bine... lasă că vom vorbi noi... (Amenință cu degetul și iese).

Manole (singur, își ieșă pălăria din cap și rămâne așa pe gânduri, mirându-se la urmă singur):

Mțața!..

Scena X.

Învățătorul și Manole.

Învățătorul (vine repede din dreapta):

Da ce-i Manole? ce eră aici cu Ițic?

Manole (trist, dă din cap):

Ia păcate, domnule învățător...

Învățătorul (întristându-se):

Erați chiar întărtați...

Manole:

Știți... datoria ceea... V'am mai spus eu odată...

Învățătorul:

Aha!

Manole:

Mă strânge în chingi să i-o plătesc...

Învățătorul (abătut și el, își spune parcă șieși, cu nedumerire):

Două sute de lei, dela o vadră de vin!.. (Rămâne pe gânduri și se miră).

Scena XI.

Învățătorul, Manole, Sugaciu.

(S'aude din stânga chiuitul lui Sugaciu, care se întoarce pe drum. De-a față):

Străjent de uliță, măi... Da ce credeți, vă jucați cu feciorul Sugaciului? ehei!..

(Între fluierând în scenă. Cum dă cu ochii de învățător, trece strâmbându-se aparte și când încet pe la spatele grupului, fără ca să-l ieie cineva în seamă).

Învățătorul (revenind din gânduri, repetă ca într'o reculegere):

Pentru o vadră de vin... două sute de lei. (Rămâne împetrit).

Sugaciu (când să iese printre culise, zice aparte, ca pentru el numai, arătând pe învățător):

Aista-i de cei cu *alcoolul*... hâhâhâ... (Se perde râzând).

Manole (desnădăjduit):

Și-acum vreă să-mi ieă sufletul, pă-gânul!.. (Cu revoltă). Că-ți vine...

Învățătorul:

Ssss... Nu zice vorbă mare.

Manole (învins):

Că nu mai știu ce să zic și de dreptatea din țara noastră! — Am ajuns slugă la cine să nu crezi...

Învățătorul:

Vina a fost a noastră, dar trebuie să ne îndreptăm — Nu mai merge... Să căutăm calea cea bună... Străinii ne-au găsit nepregătiți și încrezători. — Eram ca niște copii nevinovați, cărora le mânăncă câinii pânea din mâni. Azi însă am deschis ochii.

Până acum am fost copii, ni-s'a iertat, dar de-acum, știu eu, dacă vom tot scăpa pânea, să nu se zică că suntem proști, sau bicisnici...

Pentru că uite ce-e: (Îl ieă de mână și-l trage pe un buștean, așezându-se amândoi ca la o vorbă mai lungă).

Nu cu tânguirii și revoltă vom birui pe dușman...

Ceialalți s'au întărit din vina noastră, căci să-ți dau o pildă: — Nu viermele e vinovat de rană, ci prima sgârietură,

în care s'au încuibat viermii... Ei, dacă căutam noi dela început buba, s'o fi curățit și spălat, nu s'ar fi format cui-barul cel putred, în care să se plodesc viermii...

Manole:

Ce ne mai putem face noi, de-acum?

Învățătorul:

Dacă vrem să trăim, trebuie să ne scuturăm din toropeală...

Manole:

E multă dreptate în cele spuse.

Învățătorul:

De ce să ne învrăjbim în contra străinilor, când vina cuibăririi lor este a noastră. Toată virtutea ar fi să-i lăsăm odată din spinare, căci i-am purtat destul...

Manole (cu ochii mari și setoși):

Da domnule... ce bine e să mai poți trage nădejde...

Învățătorul:

Când crezi în ceva, trebuie să izbutești.

Manole:

Dar noi suntem săraci acum!

Învățătorul:

Nu e însă totul pierdut, dacă ne-am strânge rândurile... E vorba de războiul cel nou, la care trebuie să pornim... Un războiu lung și sfânt, în care vom lupta cu munca și credința noastră... La băătălia aceasta mare, vom putea lua parte cu toții, tinerii ca și bătrânii și mai ales mamele... Și așa ne vom recucerii volnicia, vom fi ai noștri, la noi acasă... Veneticii? — ține minte vorba mea: de trupul sănătos nu se leagă boala...

Manole (pe gânduri):

Așa trebuie să fie, cum zici.

Învățătorul (tot mai hotărât, se scoală în picioare și pune mâna dreaptă pe umărul lui Manole, care se ridicase și el și-i vorbește cu înbărbătare):

Am purtat noi războaie și de sânge, am trecut prin vremuri grele... și după

ce am scăpat țara de sabia dușmanilor,
s'o perdem acum, în timp de muncă și
de pace, prin neștiință și îngăduire?

Manole (urmărind cu sete):

O să ne blasteme copiii.

Invățătorul (cu ochii aprinși ca
de-o cucerire):

La lupta cea nouă atunci... (îi strânge
mâna).

Manole (ca într'o reculegere):

Cu muncă dreaptă și cumițenie...

(Se vede venind din stânga preotul satului
bătrân aproape dar tot verde. Manole se re-
trage scoțindu-și pălăria, pe când învățătorul
întimpină pe preot cu căldură).

Invățătorul:

Tocmai mă gândeam la Sfinția ta.

(Să iau de braț și trec amândoi în lungul
uliței spre dreapta).

Ce bine îmi pare că mi-ai eșit în
cale, voiam chiar ..

(Se perd printre culise cu aerul, că pun
ceva la cale).

Ioan Adam.

Revedere.

Înfinde brațul tău spre mine,
Cuprinde-mă la al tău sân,
Ca floarea pe-o mlădișă verde
La pieptul tău vreau să rămân.

De ce nu vrei să spulberi norul
Ce 'ntunecă privirea ta!
De-am fost o clipă de 'ntunec,
Un veac ți-am fost curată stea.

De-am fost o lacrimă pierdută
Ți-am fost și cântecul senin
Ți-am fost limanul de odihnă,
De-ți fui odată un suspin.

Cuprinde-mă la al tău suflet,
Inserinează fruntea mea,
Redă-mi comoara ce o lume
Azi nu poate să mi-o redea!...

I. U. Soricu.

Pe țăr m.

Cu-aceeaș patimă în suflet
Privesc nedumerit în zare. —
Sălbatecă vi-i hora, valuri
Turbate și spumegătoare.

Ce vuet surd, ca glas de codru
Izbit în față de furtună,
Când arbori, frunze, flori și ape
Vuesc cu groază împreună.

Prin undele, ce bat în țăr muri
Ca luptătorii în cetate,
Luntrașul istovit își poartă
Lopețile îngreioate.

Și nu știi cum îmi vine-acuma
Când el s'afundă 'n valuri: par'că
Eu m'aș simți cu mult mai bine
Lângă luntraș, colo pe barcă!...

I. U. Soricu.

Din posesiunile Domnilor Țării românești în Ardeal.

— Vințul și Vurperul. —

Se știe că Vlad-Vodă Țepeș (1456—1462) a fost cel din urmă domn al Țării românești, care a stăpânit în mod efectiv Amlașul și Făgărașul, ca feude ale coroanei ungurești¹⁾. Urmașii săi, afară de un singur caz la 1503, nu-și mai afirmară pretensiunile pentru stăpânirea acestor două vechi posesiuni românești transcarpatine, decât menținându-le în titlul lor de domnie până departe în secl. XVII²⁾. Trei din ei însă — Radu IV cel Mare (1496—1508), Radu V dela Afumați (1522—1529) și Radu VI Paisie (1535—1545) — dobândiră noi stăpâniri în Ardeal³⁾. Și anume: cel dintâiu — Ștremțul (Aldiod) și Gioagiul de sus (Felgyogy); cel din urmă — Vințul de jos (Alvincz) și Vurperul (Borberek) cu satele românești (possessiones valachorum) ce țineau de ele: Inuri (Aorsómezö), Cârna (Karna), Răcățiu (Rakató), Sibișani (Szebesen) și Ascuta (Vashegy)⁴⁾.

Istoricul pe scurt al acestor două din urmă posesiuni îl găsim cuprins în raportul comisarilor (Paul Bornemisza, episcopul Vesprimului, și George Vernherus) trimiși de regele Ungariei la 1552 în Ardeal să cerceteze veniturile fișcale ale țării, — raport în care se arată că Ludovic II (1516—1526) cedă Vințul și Vurperul — ce până atunci aparțineau națiunii săsești — lui Radul, Voevodul transalpin, primind în schimb dela el cetatea Poenari din Țara românească (arce Transalpina Ponayer dicta). Aceasta ca cheazășie a credinței și buneii înțelegeri de amândouă părțile⁵⁾.

¹⁾ D. Onciul, Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui, în *Convorbiri literare* XXXVII (1903), 228 sq.

²⁾ Aproape consecvent până la Mateiu Basarab; după aceea la Constantin Șerban Basarab și, după cât ne amintim, la Grigorescu Ghica.

³⁾ Onciul, *ibidem*, 230 l. Mai de aproape a tratat cestiunea Păr. Can. Bunca, în *Vechile episcopii românești*, Blaj 1902, 28—32.

⁴⁾ Bunca, *ibidem*, după Kövári László. — Toate localitățile enumerate aci sunt în comitatul Albei de jos (Vințul și Vurperul pe Mureș, față în față, puțin mai jos de Alba-Iulia) Faptul că în *Documentele Hurmuzaki* (II 2, 572) se găsește Algyogy în loc de Aldiod (cum se numia pe atunci Ștremțul) a făcut să se creadă că e vorba de Gioagiul de jos, din comitatul Huniedoarei. Pentru cele două Gioagiuri, N. Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara ungurească*, București 1906, I, 252 sq. și 394 sq. Asemenea pentru Vinț, *ibidem*, 229 sq.

⁵⁾ Hurmuzaki-Densușianu, *Documente* II—4, 721. — E vorba de cetatea numită astăzi, prin influență literară, a lui Țepeș-Vodă (cărui *Cronica Țării* îi atribue zidirea, în Căpățineni, com. Corbeni, jud. Argeș. Cf. *Marele dic-*

ționar geografic al României, ad nomen, și art. d-lui V. G. Stephanescu în rev. *Arhitectura* I (1906), No 1.

șionar geografic al României, ad nomen, și art. d-lui V. G. Stephanescu în rev. *Arhitectura* I (1906), No 1.

Că în Poenari rezidat pe vremea lui Radul dela Afumați garnizoană ungurească, e dovadă scrisoarea lui Nic. Tomori, castelanul Făgărașului, dată în Argeș la 10 Septemvrie (=Sabbado post festum Natavitatis Mariae) 1524 către Sibieni, prin care-i roagă să lase liberă trecere negustorilor ce aduc proviziuni în cetatea dela Poenari (ad castrum Poynar). Còpie la Acad. Rom. Cf. N. Iorga, *Stud. și Doc.* III, p. XLVII.

șionar geografic al României, ad nomen, și art. d-lui V. G. Stephanescu în rev. *Arhitectura* I (1906), No 1.

Că în Poenari rezidat pe vremea lui Radul dela Afumați garnizoană ungurească, e dovadă scrisoarea lui Nic. Tomori, castelanul Făgărașului, dată în Argeș la 10 Septemvrie (=Sabbado post festum Natavitatis Mariae) 1524 către Sibieni, prin care-i roagă să lase liberă trecere negustorilor ce aduc proviziuni în cetatea dela Poenari (ad castrum Poynar). Còpie la Acad. Rom. Cf. N. Iorga, *Stud. și Doc.* III, p. XLVII.

¹⁾ Onciul, *l. c.*

²⁾ Bunca, *l. c.*, după Szilágy Sándor,

³⁾ Hurmuzaki-Densușianu, *Documente* II—3, 408.

Doc. se cunoaște numai dintr'un scurt regest comunicat de Eder lui Engel (*Geschichte der Moldau und Walachey* I, 204), în care se spune că anul e rupt, dar că, după titulatura regelui Ludovic, se crede a fi 1522.

⁴⁾ Hurmuzaki-Densușianu, *Documente* II—4, 721.

⁵⁾ *Ibidem*, 722.

domenii, până ce mai întâu nu se vor revizul drepturile lor¹⁾. Cu alte vorbe — tari pe aceste drepturi — Sașii reclamau vechile lor bunuri.

Dar cuvântul hotărîtor în această cestiune nu putea fi, atunci cel puțin, la Ferdinand, ci la rivalul său Ioan Szapolyai, stăpânitorul de fapt al țării. Și dela acesta, probabil, Vințul și Vurperul au fost solicitate de cel al doilea competitor la moștenirea lor, de succesorul în domnie al lui Radul dela Afumați, dela Moise-Vodă Basarab (1529—1530), Domnul Turcilor și deci partizanul Ardelenilor. Căci în această afacere — pro ratione Vincz et Borberek — se găsiă la 1 Iulie 1529 un trimis al noului Voevod român în cetatea Sibiiului²⁾.

Ferdinand nu satisfăcù cererea Sașilor și nici Szapolyai pe a lui Moise Basarab³⁾ și cu atât mai puțin, dacă cumva ea se va fi făcut, pe a succesorului acestuia Vlad-Vodă (1530—1532), despre care un act omagial al lui Radul Paisie către regele Ungariei din 7 Ianuarie 1543 ne spune hotărît că a fost cu totul devotat Imperialilor⁴⁾: Vințul și Vurperul au rămas vacante până la 1532, când doi noi competitori la stăpânirea lor se iviră: George Reicherstorffer, cunoscutul sol la curtea lui Petru-Vodă Rareș și autor al Horografiei Moldovei din acea vreme, care le solicită dela Ferdinand⁵⁾ și Niculae Koczárdy, castelanul cetății Vișegradul de Sus, care le și obținù — perpetuo jure — la 2 Martie (= Sabbato proximo ante Dominicam Oculi) dela Szapolyai⁶⁾.

Dela Koczárdy Vințul și Vurperul trecură — cumpărate fiind cu opt mii de floreni — în posesiunea lui Ștefan Majláth, Voevodul Ardealului⁷⁾, care le stăpâni până când, trecând în partea lui Ferdinand, se răzvrăti împotriva lui Szapolyai (Octomvrie 1529). Atunci acesta, desposedând pe rebel de bunurile sale, îi luă cu puterea — per violentas manus — domeniile cumpărate⁸⁾, pe cari se pare că începù acțiunea de răzvrătire⁹⁾, restituindu-le lui Radul Voevodul Țării românești, »cujus vetusto jure fuisse perhibentur«, — zice Antoniu Verancsics într'o scrisoare adresată curând după aceea Episcopului Ioan Statilius din Alba-Iulia¹⁰⁾.

Așadar Radul Paisie dobândi Vințul și Vurperul pe temeiul vechilor drepturi ce le-ar fi avut asupra lor. Engel credeă că donațiunea s'a făcut ca răsplătă a ajutorului pe care domnul Țării românești l-ar fi dat lui Szapolyai în timpul pregătirilor militare începute în Ardeal, înainte de a se cunoaște scopul marelui expedițiuni turcești din 1538, îndreptată, cum se știe, împotriva lui Petru-Vodă Rareș¹⁾. Lucrul nu se mai poate susține. Dar, evident, ținând seamă de împrejurări, noua cesiune a domeniilor mureșene s'a făcut și cu scopul de a atrage în partea regelui maghiar pe Voevodul român în lupta pentru coroană ce, încetată câțva timp prin pacea dela Orade (1538), reîncepeă acum din nou cu Imperialii.

Moartea lui Szapolyai, întâmplată curând după aceasta (22 Iulie 1540), nu aduse nici o schimbare în posesiunea domeniilor dela Vinț și Vurper, pe cari Radul Paisie le stăpâni până la sfârșitul domniei sale, încasând, ca și fratele său Radul dela Afumați, veniturile cuvenite. Faptul reese limpede din raportul menționat la început, al comisarilor regelui Ferdinand²⁾. Căci dacă cumva vre-o schimbare s'ar fi ivit în posesiunea acestor domenii, fără îndoială că ea ar fi fost menționată.

Cu sfârșitul domniei lui Radul Paisie (1545), se încheie stăpânirea efectivă a Domnilor români în Vinț și Vurper, rămase acum la dispoziția lui Martinuzzi, locotenentul regesc al țării, care le ținù pentru sine sau, mai bine, pentru combinațiunile sale politice. Astfel el transformă mănăstirea Predicatorilor — din care Koczárdy încă își făcuse reședință — în castel domnesc³⁾ și conferi unul din satele românești ce am văzut că țineau de domeniu lui Petru More⁴⁾. În sfârșit, se pare că aci, în Vinț, eră acel »unum castellum« pe care »Băratul«, cum îi ziceau și ai noștri, îl dădù în 1547 ca locuință Vistierului Barbul din Țara românească, ce, fugind de urgia lui Mircea Ciobanul, trecù munții împreună cu alți tovarăși, să caute mântuire și adăpost în Ardeal⁵⁾. Pribeagul, ginere al tiranului său domn și poate chiar fiu (natural) al lui Neagoe-Vodă Basarab⁶⁾,

¹⁾ Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle 1804, I, 215 nota.

²⁾ Hurmuzaki-Densușianu, *Documente* II 4, 722. De altfel singurul care eră îndreptățit a reclamá Vințul și Vurperul, Ștefan Májláth, se găsiă în tot acest timp în captivitate la Turci, iar fii săi abia în 1551 reclamară dela regele Ferdinand, prin dieta din Târgul-Mureșului, restituirea posesiunilor cumpărate de părintele lor și confiscate cu puterea. *Ibidem*, 663. ³⁾ *Ibidem*, 721.

⁴⁾ *Ibidem*, 722. ⁵⁾ *Ibidem*, 417. ⁶⁾ Iorga *Documente-Hurmuzaki* XI, p. III și Pretendenți domnești, în *Analele Academiei Române*. seria 2-a, XIX, 227.

¹⁾ Pub. în *Archiv. des Vereines für siebenbürgische Landes-Kunde*, N F. XXVI, 627 8.

²⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XI, 853.

³⁾ Iorga, *Studii și Documente* III, p. L.

⁴⁾ Hurmuzaki, *Documente* II-1, 240-1.

⁵⁾ Hurmuzaki, *Documente* II-1, 82. ⁶⁾ *Ibidem*, II-4, 25 și 471. ⁷⁾ *Ibidem*, 471. ⁸⁾ *Ibidem*, 663. ⁹⁾ Șincal, *Cronica Românilor*, ed. 2-a, II, 278. ¹⁰⁾ Hurmuzaki, *Documente* II-4, 237.

merită desigur o atare locuință, de care însă el nu avu parte mai îndelungată. Căci reclamat fiind la Sultan de răzbunătorul său socru, în urma unei scrisori dojenitoare și amenințătoare ce primî dela Poartă¹⁾, Martinuzzi ttebul să îngăduască ca protejatul său să fie prins și dus în Țara românească²⁾ unde Mircea-Vodă Ciobanul puse de îi tăie capul la 22 Apr. 1548³⁾.

Dar, pe lângă faptul foarte însemnat că a fost posesiune a Domnilor din Țara românească, — Vințul mai stă în legătură cu trecutul nostru și prin împrejurarea că aci a fost închis și apoi ucis Aron-Vodă, domnul Moldovei. Intâmplările sunt bine cunoscute: nevoind a se infeodă cu totul lui Sigismund Báthory și trădat de Hatmanul său Ștefan Răzvan, Aron-Vodă fû prins în ziua de 23 Aprilie 1595 de garda ungurească ce-o aveà pe lângă sine și predat lui Gașpar Kornis și Francisc Daczo, trimișii Principelui Ardelean. Aceștia îl trecură munții împreună cu soția (Ștanca Doamna), cu fiul (Bogdan-Vodă) și averile sale. La 10 sau 11 Mai prizonierul Voevod se găsià în Brașov⁴⁾, unde, cu un an mai înainte, se făcuse ctitor bisericii Sf. Nicolae din Schei,

pe care o isprăvi de zidit, o împodobî cu zugrăveli, o dăruî cu toate odoarele și o întări cu venit de douăsprezece mii aspri pe fiecare an¹⁾. Dela Brașov Aron-Vodă fû dus și închis în castelul domnesc dela Vinț, unde amintirea asasinării lui Martinuzzi (17 Decemvrie 1551) îi va fi fost un semn al sfârșitului tragic ce i-se pregătise. Și, într'adevăr, după doi ani de temniță grea și amară, nefericitul Voevod fû înveninat din porunca lui Sigismund Báthory²⁾, pentrucă, scrie Mihai-Vodă Viteazul în cunoscutul său memoriu adresat Impăratului Rudolf II, a voit să asculte de Măria Ta, și nu de Principele Ardealului³⁾.

Nefericitul său mormânt nu se mai găsește la Vinț »Vântul a măturat de mult — scrie dl Iorga, care l-a căutat zădarnic în două rânduri⁴⁾ — cenușa aceluia căruia i-s'a zis *cel rău*, mai înainte de a i-se putea zice *cel nenorocit**. Singurul lucru ce mai mărturisește astăzi acolo, lângă cursul lin al Murășului, tragicul sfârșit al lui Aron-Vodă, sunt ruinele castelului domnesc de osândă și peire.

Alex. Lăpădatu.

¹⁾ Hurmuzaki-Densusianu, *Documente* II—4, 417.

²⁾ *Ibidem*, 418. ³⁾ Iorga, *Documente* XI, l. c.

⁴⁾ După I. *Istoria lui Mihai-Vodă Viteazul*, București 1904, I, 249 - 254.

¹⁾ *Istoria bisericii Scheilor Brașovului*, pub. de d. St. Stinghe, Brașov 1899, 174. ²⁾ Sirbu, *op. cit.*, 253. ³⁾ Papiu, *Tezaurul de monumente istorice* I, 254. ⁴⁾ Iorga, *Neamul Românesc în Transilvania și Țara ungurească* I, 229.

Scrisoare.

... Și iar suspini și plângi...
De doruri ne 'nfelese iar inima-ți o frângi,
Și cași nemângăiată, la rândul de scrisoare,
Ce mâna mea 'ntr'o clipă l-a scris tremurătoare...
Și cum mă știi departe, de tine 'nstrăinat,
Prin alte, noi fărâmuri visând neîncetat,
Te biruie-așteptarea și-amarul despărțirii,
Și 'nvinsă cazi de-apururi, durerii și gândirii!
— Înseninează-ți fruntea și 'nalț'o tot mai lin;

Ești tânără, frumoasă și mândră ca un crin,
Iar inima-mi te simte în doru-i, ca alt' dată,
De-al urii întunecet rămasă ne 'ntinată.
O, stinge-ți dar ispita din ochi-ți mai curând,
Înlătură din suflet durerea ori căruî gând
Ce se perindă 'n minte-ți; în zâmbetele tale,
Fă lumea amintirii din nou să se răscoale,
Ca 'n șoapte plutitoare, să simți venind din nou,
Seninul fericirii — al dragostei ecou.

P. Papazissu.

De ce nu sunt eu trandafirul?

Zâmbește dulce trandafirul
În fața 'naltelor ferești,
Și veșnic cată înlăuntru: —
Atunci la geam tu te ivești,
Și-ți reazemi capul de fereastră;
Clipești din gene tot mai lin,
Și-ți dai pe spate părul galben,
Iar sufletu-ți de doruri plin,

Îl simți aprins ca o văpaie,
Când capu-ți pleci spre trandafir
Să-i rupi petalele cu gura;
Surâzi ușor, apoi te miri,
Te miri că-ți se aprind obrajii...
Și ochii tăi rămân pierduți. —
De ce nu sunt eu trandafirul,
Să mă desmersi să mă săruți?...
P. Papazissu.

Un Pseudoprogres.

Omenimea e dividadă în două tabere, cari pe lângă toată adheziunea uriașă ce există între ele, prezintă tendințe contrare, sau mai bine zis poartă între sine o luptă pentru exclusivă ajungere a unei ținte. Lupta se dă în cursul miilor de ani, cu învingeri, cu desastre, cu veacuri de subjugare, cu puternice rescoale și reacțiuni. E lupta dintre două sexuri, lupta pentru putere. S'a început din vremile încheșării celei dintâi horde, a dat naștere matriarhatului preistoric, a condus la înlocuirea lui prin patriarhat — o urmare firească a obștescului obicei de a răpi femeile triburilor streine —, a condus la desăvârșita subjugare a femeii, la impotenta ei zeificare din evul mediu iar azi la mișcările feministe, cari cer deocamdată drepturi egale cu cele ale bărbaților. Este aceasta o luptă reală și continuă, cu toate restimpurile de aparentă pace. Crearea acestei păci, cred că este cea mai însemnată datorință și necesitate a veacurilor următoare. Generala cultură și înțelegerea adevăratelor interese îi va da odată naștere.

Obiectul de azi al acestei lupte străvechi, postulatele feministe au să-și ajungă realizarea, cu toată opoziția ce li-se face. Încetul cu încetul, paralel cu selecționarea unei mulțimi de femei în adevăr intelectuale, cu abandonarea exagerărilor anormale ce le găsești azi la majoritatea femeilor emancipate. Când se va fi ales această mulțime ideală de femei, va urma deplina emancipare de sub tutoratul bărbătesc, emanciparea economică, căreia îi urmează imediat cea socială. Va însemna aceasta o nouă eră în viața omenirii, va desființa atomul nu prea sănătos al societății moderne: familia, iar societatea nouă, întemeiată pe coincidența intereselor tuturor, va termina procesul de pace și egalizare prin introducerea dragostii libere. Acesta este viitorul ideal. Un viitor condiționat de o mulțime de transformări premergătoare.

Azi, în mijlocul instituțiilor și prejudecăților sociale între cari trăim, nu s'a putut ajunge nici la cel mai mic grad de independență economică a femeii. Să nu luăm în considerare minimul promil al acelor femei, cari formează excepție; este așa mic acesta, încât nebăgarea lui în seamă nu se poate imputa nici ca preterare nici ca ignoranță. Câte sunt femeile cu pregătiri, cari le asigură traiul fără să fie silite a recurge la odiosul jug al căsătoriei, sau la un ajutor dela vre-un om aproape de ea? Și câte sunt fe-

meile, cari câștigă cu munca fizică și să nu fie silite să recurgă la aceleași mijloace sau fără să fie înjenunchiate sub povara traiului independent, căzând până la prostituție, care le asigură un timp oarecare plusul fără care nu pot fi. Desigur minim!

Ce efect are azi intrarea femeilor în cercurile de activitate rezervate până acum bărbaților? E această intrare în adevăr un progres, cum îl numesc unii? Este ea urmarea înaintării sociale a femeii?

Întrarea femeii în masse în terenul industriei a prezentat deja fenomene, cari răspund indeajuns acestor întrebări. Fenomenele obvenite pe terenul de activitate pur intelectual sunt prea rari decât să le putem lua de caracteristice.

Invențiile tehnice ale veacului trecut și al acestuia ce l'am început au produs o adevărată revoluție în industrie. A fost un adevărat mers triumfal calea, ce au făcut-o unele mașini de producțiune. Au cuprins întâi fabricile mari, au pătruns apoi în industria de mijloc, lăsând deoparte numai liniștitul atelier al mescrișului mic. Au fost permise cu urale de bucurie: Se vor înmulți produsele în proporții uriașe; vor fi mai bune; speșele de producere vor scădea uimitor, va scădea în urmare și prețul de cumpărare a produselor industriale, le vor putea avea și cei mai lipsiți, vor aduce generala mulțumire... Știm cum ș'au împlinit mașinile acest măreț rol prorocit... Ele au cauzat în primul rând intrarea femeii în industria mare. *Ele*, și nu pretinsa înaintare culturală a femeii.

În locul muncii grele, fizice, care o puteau suporta numai bărbații s'a introdus o muncă ușoară la apariție, care se mărginește la manuirea mașinilor purtate de putere moartă. O muncă, care nu obosește brațele, nu-ți rupe spinarea, nu te face să dorești un sfert de ceas liber să poți odihni pe masa de atelier, o muncă ușoară, câteva mișcări... dar care îți sapă zi de zi sănătatea, îți apasă zi de zi tot mai adânc coșul pieptului, îți brăzdează pe față tot mai multe crețe timpurii, îți dă ochilor ape tulburi, pierdute, bătrânești. O muncă ușoară... o faci șezând, două trei mișcări... O pot face și femeile, nu trebuie puterea brațelor. Și femeile ispitite de bănișorii cari iar putea și ele câștiga, pleacă în lungi șireaguri spre ușa fabricii, unde le așteaptă fața zimbitoare a înțelegătorului proprietar.

Industria textilă până la începutul veacului trecut eră exluziv o ocupație bărbătească. Se cerea o putere deosebită. La finea deceniului prim al aceluia veac s'a inventat mașina de țesut una dintre cele mai geniale și mai complicate invenții. Ajunge o minimă putere pentru a cârmui brațele de fier, cari poartă enormele speteze avântă suveicile cu o iuțală uimitoare. Un braț de femeie ajunge. De sine înțeles, mașina de țesut s'a aplicat mai întâi în Anglia, unde înfloră de veacuri o vestită industrie textilă. Lângă atelierul destul de mic al țesătorului de până acum și a fabricilor primitive, se ridică enorme fabrici, aranjate cu nouăle mașini. Fabricile aceste atrag un anumit număr de bărbați și femei, produc o mare cantitate de produse, le desfac în masse, cu prețuri mai mici decât prețul de până atunci. Patriarchala industrie mică de casă nu poate suporta concurența deschisă astfel, bărbații sunt siliți să între tot mai mulți și mai mulți în atelierile mari de fabrică. Plata bărbaților se acomodează după ceia a femeilor, cari prestează acelaș lucru; e așadară mică, neasămănat mai mică decât venitul, ce-l aveă odinioară în atelierul său scutit de valurile unei așa mari concurențe. Ea nu ajunge suma de lipsă pentru traiul familiei. În curând soția muncitorului îl urmează în fabrică, muncesc amândoi să poată chinui până la proxima sâmbătă. Suma de femei atrase astfel pe piața muncii fac inconștient o mare concurență bărbaților; căutarea puterilor de muncă scade din zi în zi, paralel cu ea scade și răsplata muncii; concurența împotriva celor rămași încă acasă, crește în proporții mari în urma scăderii speșelor de producțiune, silește tot mai mulți industriași independenți, să între în legăturile fabricii. Și acest proces se continuă fără întrerupere, ajutat de păcătosul liberalism economic — nume ademenitor —, care nu pune graniță desvoltării economice, nici când se prezintă astfel de fenomene, ci o încrede „puterii coherente“, care conduce vieța economică.

„Urmările acestei „independențe economice“ a femeii — așa numesc mulți această miserie — ni-le povestesc mai cuvântător cifrele statistice. Creșterea plății muncitorilor textili din Anglia în cursul veacului trecut prezintă un disparent minim asămănându-o cu creșterea ei în acele ramuri ale industriei, unde nu au penetrat astfel de elemente conturbătoare. Dacă vreți, e un progres în acest neînsemnat plus. Însă un progres relativ, care asămănat cu mărirea generală a plăților, cu ieftinirea enormă a banului și cu ridicarea generalei bunăstări,

prezintă un regres înspăimântător. — Și statistica mortalității copiilor! Aceștia sunt numerii cei mai mult spunători. În butul generalei ridicări a igienei masselor, împotriva scăderii mortalității copiilor ce s'a observat în timpul din urmă, în ținuturile industriei mari textile — stingerea micilor vieți se ridică din an în an cu sume mari.

Și acesta e numai un exemplu. Acelaș proces deși poate nu în acest tact accelerat — se desvoaltă în toate industriile unde au intrat femeile. Să ne aducem aminte de fabricile cari lucră cu mașini de tors, de fabricile mari de țigle, fabricile de cement și mai ales de industria tutunului.

Pretutindenea aceleași cauze, aceleași urmări. Capitalul exploatează invaziunea femeilor, extinde tot mai mult terenul care poate cuprinde și muncitoare; bărbații câștigă tot mai puțin, în urmă eventual ajung fără aplicație; câștigul nu acopere nici pe departe trebuințele vieții, mizeria crește din zi în zi și cu ea boalele, crimele, alcoholismul, prostituția. Rezultatele „progresului“...

Sau observat funestele urmări ale acestei concurențe între muncitori și muncitoare. S'a cercat remediul. Azi este încă o problemă neutralizarea noului element; o problemă, care devine din zi în zi mai actuală, deodată cu progresarea participării femeii în industria mare, deodată cu progresarea tehnice.

Muncitorii ajunși la cunoștința cauzei mizeriei lor au pornit în nenumărate rânduri mișcări împotriva muncitoarelor. Adesea femeile s'au alăturat mișcărilor cari cereau mărirea plății. Grevele urmate din astfel de postulate nu au dus niciodată la rezultat. Fac bărbații grevă? sunt o mulțime de femei cari sunt gata să le ia locul. Iar grevele comune se sfârșiau curând, pururea cu un fiasco provocat în prima linie de neconstanța și neorganizarea muncitoarelor. O organizare a muncitoarelor ajunse la înțelegerea stării lor, o solidaritate a lor cu bărbații poate ar ajunge ceva. Dar cât este până la această organizare și solidaritate, și cât de problematic e rezultatul și celei mai bine conduse greve! Azi, e aproape un optimism exagerat să crezi în astfel de rezultate. — Unii mai propun o emigrare în masse din ținuturile industriilor de felul celor amintite. E o problemă foarte grea, dacă ne gândim câte sunt motivele economice și extraeconomice, cari leagă o populație de pământul ei. Și oare locul celor ce s'ar duce ca să ușureze soarta celor rămași, oare nu l-ar cuprinde în curând naivi muncitori

streini? — Mai corectă ne apare o altă propunere. Statul să organizeze plasarea ramilor de industrie. Să nu permită conglomerarea și centralizarea ramilor amintiți, ci să îi împartă în forma aceea, ca pe un anumit teritor să funcționeze fabrici, a căror fel de producere permite intrarea femeilor, alături de fabrici, cari dau aplicație numai bărbaților. Astfel s'ar pune stavilă concurenței, fiind două piețe de muncitori, una de bărbați și alta de femei, cari nu pot penetra una în alta. Dar unde avem *asi* această putere a statului și mai ales unde avem această tendință mare de a ocroti atât de mult muncitorimea în potriiva intereselor capitalului personal? Și cine ne poate asigura că tehnica nu va introduce și în industria de fer, în industria lemnului, a minelor etc. astfel de mașini cari vor deschide femeilor și acest teren care ar avea menirea să contralanseze? Și ce se fac ramii de indrustie cari sunt legați de loc? Și încă o sumă de întrebări, cari trebuie să ne facă să ne îndoim și despre rezultatul acestui mod, care în teorie ni-se pare atât de acomodat.

Deslegarea acestei probleme, credem, că se va naște odată cu învingerea tendinții ce pare a se manifesta tot mai mult în legislațiunile statelor moderne: cu participarea directivă — deși adeseori cam brutală — a statului în viața economică; odată cu democratizarea statelor și după realizarea unor însemnate postulate

socialiste; cu decadența puterii capitalului privat cu averea capitalului economic comunist; în fine cu aceia ridicare a conștiinții și inteligenții femeilor doritoare de independență, care va produce o înțeleaptă organizare.

Am marcat aceste caracteristice urmări a intrării femeii în industrie cu gândul să arătăm cât de neîndreptățită este preamărirea acestei pretinse emancipări economice. Și nu sunt aceste singurele urmări triste! Și aceste urmări se arată de fapt și mai ales se vor ivi în viitor în toți ramii de activitate în cari va intra un număr însemnat de femei. E de lipsă o prealabilă straformare a întregii vieți economice, ca să ajungă femeia la acea independență, care și-o pune azi de țintă — și a cărei corectitate și îndreptățire știm să o înțelegem și să o aprobăm — fără să fie urmată ea de apariții bolnăvicioase. Și și atunci, va trebui să fie dejă ridicată femeia la acel grad de cultură și emancipare sufletească, ce l'am amintit mai sus. Ar lipsi temelia întregii zidiri, să lipsească această ridicare culturală. Tendințele femeniste de azi, abstrăgând foarte dese exagerări — par a ne da proba unei desvoltări conștii și sănătoase spre acest ideal.

Dar amintitul progres de azi este un pseudoprogres!

München.

Iunior.

C â n t e e e.

I.

*Flori albastre cresc și azi
In grădina noastră,
Și-astăzi rândunele vin
Stol din sare albastră.*

*Numai tu de când te-ai dus
Draga mea pierdută,
Alte sări te-ascund în sân
Și mi te sărută.*

*Cântă 'n văi privighetori,
Inima-mi se frânge: —
Vei mai reveni 'napoi
Ori în veci te-oi plânge?*

II.

*Răsărit-au mii de crini
In grădina noastră: ---
Bate-mi vântule mai lin
De astăzi la fereastră.*

*Adu-mi iar parfum de flori,
De părăuri șoapte,
Cântec de privighetori
Să m'alinte 'n noaptea.*

*Iar când luna pe ferești
Varsă raze albe,
Tu să-mi spui ca 'n vremi povești,
Cu copile dalbe.*

P. Papazissu.

GLOSSE.

— Dr. Valer Moldovan. —

Democrație?

E știut că la postul de comite suprem după lege nu se cere nici o cualificație.

Ca să poată fi cineva notar pe sate trebuie să aibă maturitate și se fi absolvat cursul administrativ de un an.

Iar șeful unui comitat poate fi și un anal-fabet. De aceea până în vremile din urmă fișpania eră un asil bun pentru magnații scă-pătați sau ambițioși. Cine a urmărit cu atenție numirile de comiți supremi ale noului guvern Khuen îi va fi bătut la ochi că numărul magnaților a scăzut foarte, și e cu preponderanță zdrobitoare elementul lateinerilor burghezi. Să fie asta un semn al vremii? O mică isbândă a curentului democratic?

Criteriul negativ adecă reducerea magnaților ne-ar îndemna să răspundem cu da. Numai cât este și un criteriu pozitiv care ne pune pe gânduri.

Tot statistica despre ocupațiunea de mai înainte și starea socială a noilor fișpani ne arată intențiunea principală, scopul urmărit de guvern, când și-a recrutat statul fișpanilor.

Ne bate la ochi că cei mai mulți comiți supremi sunt recrutați dintre funcționarii administrativi. Un număr neobicinuit de mare de vice-comiți activi și penzionați. În număr mare vedem și persoane cari au mai fost fișpani în era liberală.

Ce rezultă de aici?

Că pe guvern nu de democrație l-a durut capul. Poate nici prin minte nu i-a venit așa ceva.

Scopul lui a fost ca să trimită pe capul comitatelor, dela cari se așteptă la o rezistență cu mult mai mare decum a întimpinat de fapt, niște bărbați destoinici și cu cualificație sau cel puțin cu praxă în ale administrației. A calculat bine și logic:

Administrația are multe păcate, și funcționarii multe slabiciuni. Acum un comite suprem care cunoaște din experiența proprie administrația, știe toate chitibușurile și părțile slabe ale ei, are în mână o armă atât de puternică, încât în caz de ar fi întimpinat rezistență serioasă putea face mult rău funcționarilor rezistenți. Pe când unui comite păpușe care idee n'are de administrație și nu e bun de alta, decât se subscrie acte și se reprezinte la banchete, de sine înțeles, că între împrejurările

politice actuali nu i-ar fi luat guvernul nici un folos.

Iată la ce se reduce pretinsa democrație a guvernului.

*

Câteva șire pentru Dr. Lueger:

Pe când la noi în Ungaria oamenii popoului pândim înzădar după semnele vremii, printr'o legătură de idei foarte naturală ne vine în minte vicața și activitatea fostului primar al Vienei.

Căci întreaga lui operă nu e altceva decât încoronarea democratismului.

Când neînsemnatul avocat Dr. Lueger și-a început cariera politică atât de varie și în rezultate atât de bogată, Austria nu cu mult eră mai înainte decum e Ungaria azi. Clerul înalt și nobilimea înaltă conservatoare și cu tradiții feudalistice, tocmai așa apăsă asupra vieții publice cum o simțim noi în Ungaria.

Funcționăria eră pusă la dispoziția și discrețiunea latifundiilor.

Dr. Lueger a înțeles că e o țintă vrednică de un bărbat cu concepții înalte de-a mătură din cale aceste rămășițe a-le veacurilor feudale și a clădi temeliile unei Austrii puternice în păturile mari a-le micii burghezimi. Și e o pildă de profundă prevedere politică platforma pe care s'a pus Dr. Lueger ca se nu-și creeze dela început dușmani direcți în cercurile pe cari voia să le combată, ci să-i deoblige oarecum până la un grad oarecare prin o parte a programului său.

Dacă de pildă Lueger ar fi fost de fapt numai un demagog și nimic altceva, eră cu mult mai simplu pentru el, să se alătore sau să se pună în fruntea partidului celui mai radical al social-democraților sau se cerce regenerarea liberalilor prin lingusirea veleităților semitice. În cazul acesta din urmă ajungea un șef democrat, cam ca Vászonyi în Pesta. Lueger însă a înțeles că un democrat semitic sau chiar un social-democrat ar fi fost un postav roșu pentru nobilimea feudală și clerul înalt.

Pe când învăltoarea de socialism creștin și antisemitismul au fost tot atâtea mijloace de a timpî rezistența antidemocraților, ai angajă până la un grad oarecare, iar pe de altă parte a lucră

cu stăruințe de fier pentru democratizarea întregii vieți publice, prin separarea birocrăției de nobilimea înaltă și aruncarea ei în brațele democrației.

Dacă ne vom da seamă de greutățile ce a avut se întîmpine Dr. Lueger și sub masca social-creștină și antisemită, dacă ne vom reaminti obstacolele ce i-le-a pus în cale la început chiar și coroana și întreaga dinastic, apoi ne putem închipui că Dr. Lueger nu ajungea la nici un rezultat politic, și toată opera sa s'ar fi prăbușit de sine, dacă nu avea adâncă pă-

trundere a situației, cunoașterea oamenilor și a mijloacelor mai bune spre scop.

Măsura cu care se măsoară bărbații mari este totdeauna *rezultatul practic al operii lor*.

Dacă ne cugetăm, că acest om înainte de moartea sa a putut vedea cu ochii rezultatele muncii sale, adică democratizarea Austriei, iar după moartea lui am văzut adunați în jurul coșciugului lui pe toți aceia, cari la început i-au fost potrivnici, începând cu însași coroana, atunci cu drept cuvânt putem zice, *că Dr. Lueger a fost un om mare*.

Perpetuum mobile.

De bună seamă, că nu e prea bine dacă dintr'un sat ies prea mulți oameni învățați. Și chiar bine să fie, atunci opriți ar trebui să nu se facă mai mulți învățători, nici popi, nici notarăși, decât are satul trebuințe, că vine vremea de din cei mai buni prietini se fac dușmani de moarte, rudenii și oamenii pacinici până atunci nu se pot suferi unul pe altul și nu arareori să ia satul întreg la ceartă, la păruială, că cutare să fie notarăș și nu celalalt.

Așa eră și cu dascălul Ilie Prescură. S'a dus la pedagogie cu credința lui Dzeu, că până ce absoalvă și își capătă diploma, până atunci e de mult mort dascălul din satul lui, din Ghergheleni. Eră dascălul ăsta destul de bătrân și tușea de i-se cutremurau creerii. O tușă seacă, ce o avea el, de când eră tinăr și oamenii în toată toamna, când se începea iarăși școala ziceau, că n'are să mai ajungă primăvara. Și iată-l ajuns acum a fi de 19 ani dascăl acolo tot tușind și vâie-tându-se, de la urmă nu-l mai credeă nime, că are ceva. Ba unii ziceau, că de aceea tușește, pentrucă nu știe ungurește și având și o mare familie și fiind sărac, ca toți dascălii, așa credeă, că îi va fi milă inspectorului de el și îl va suferi până la un cuincuenal în slujbă. Dară minunea lui Dzeu, îndată ce a mers Ilie Prescură la pedagogie se vedeă cu ochii cum se intramă dascălul de acasă Niculae Corcolea. Pe când Ilie ajunsse pe anul al treilea, de acasă îi sosi vestea, că Corcolea nu mai tușește de loc și beă ceva apă vindecătoare, de care s'a îngrășat acum și e roșu ca sfecla. Apoi să nu-ți fie năcaz! De puteă Ilie să prevadă una ca asta nu se ducea la preparandie, ci își vedeă de altă carieră, să făcea notarăș ori popă. Că bine știă el, că nu se poate pune cu Corcolea.

Corcolea drept, că eră din lumea veche, dar avea multă pricepere pentru școală. De când el e învățător stranele is pline de cantori. Apoi și Dumnilui așa un glas mai avea de să-l ascuți o săptămână. Când a venit el dascăl aci, lucrul cel mai de căpetenie i-a fost, că toți copiii de școală, să învețe glasurile și cântările din bise-

rică. Știă el bine, că asta aduce copii la școală și tace pe oameni să-și dea tot pentru ea. Pe când Ilie chiar ăstea nu le avea. Cântăreț nu eră de loc. Ba prin sat se spunea, că la examenul de cântări ar fi fost și vlădica de față și când a ajuns la Ilie rândul, vlădica vede în protocol scris, că n'are glas. Vrând să știe cum de n'are glas, l'a pus să cânte. Și-a cântat Ilie — a trebuit să cânte — de îi curgeau și lu vlădica lacrimile de răs. Așa ceva n'a mai auzit. Făcea cam așa cum face cocoșu când îl strângi tare de gât. Și strigă Ilie de se cutremurau ferestrele, că vrea să-și aducă glasurile — avea mai multe glasuri — să și-le aducă la potriveală.

— Ce spuneți voi, zise vlădica cătră profesori, că n'are glas, și el are două glasuri.

Și de atunci cam așa îi merse vorba acasă în sat, că are două glasuri. Una însă o avea și Ilie, și rudeniile lui o spuneau într'una, că ar fi tare învățat și știe și ungurește, pe când cel bătrân nu știe mai de loc. Cu toate acestea vedeă el bine, că până ce îi stă Corcolea în cale, nu poate face nimic. Poate avea zece diplome, că până ce nu se va pensionă acela, el va trebui să ia lumea în cap, să meargă pe undeva prin munți, să-și petreacă tinerețele pe acolo, să-și părăsească satul, unde toate așa bine erau odată pregătite pentru el. El băiat zdravăn, acum învățător, iar acasă îl așteptă Măriuța judelui, frumoasa Măriuță. Erau ca și logodiți și mama fetei nici nu-i mai zicea Măriuță, îi zicea Mariți, că doară ca mâne eră să fie dascăliță. Cine ar fi fost ca el? Om cu casă, cu masă, cu avere, cu neamuri multe, ar porunci și la notareșul în cancelărie și la poșta în biserică și comuna întreagă s'ar învărți după cum ar vrea el.

Toate chiar așa ar fi fost dacă ar fi murit dascălul cel bătrân. Ția însă nu vrea să moară de fel. A așteptat Ilie cu diploma în mână un an de zile, ca să vadă ce va fi, dar toate au fost înzădar, Corcolea părea, că nu vrea să știe de moarte. A încetat să mai tușască și se vedeă cum întinerește pe zi ce merge. Ilie a trebuit să ia frunza în buză. A mers la o stațiune de învă-

țator pe undeva prin munți, a mâncat ce a putut, a fost vai de capul lui pe unde eră, iar acasă neamurile lui și ale judeului au rescokit toate pietrele să-l scoată pe învățătorul ce-l bătrân, dar toate au fost înzădar. Ala încă își avea neamurile lui, cari nu vreu să știe de Ilie. Satul eră tot într'o hărțuială, cu toate acestea n'au putut ajunge la nimica; Corcolea stă ca stânca și nu vreă să știe de penziune.

Ilie vedeă cum planurile lui din tinerețe se fac pe încetul nimica, că trec anii unul după altul fără ca el să poată ajunge acasă. Mariți judeului s'a făcut iarăși Măriuța și s'a măritat, așa că el acum nu mai aveă pe nime în sat afară de ai lui, cari încă sau săturat de a se hărțui cu ai dascălului cel bătrân. Intr'aceea se făcuse mare și o copilă a dascălului cel bătrân și într'o zi veni Corcolea la tatăl lui Ilie și zise:

— Știi ce, să ia ficiorul Dtale, pe Simina, pe copila mea, cea mai mare. Ne încuscrim și da dacă ne putem înțelege mai bine.

— De bunăseamă să gândiă acum bătrânul Prescură. Cu mai multe neamuri ajunge omul la mai mult. Și dacă îi e socru, tebuie să-i fie și omul.

La o lună ospățul se făcù. Ilie și Simina deveniră o fericită pereche de oameni. Toate ar fi fost bune, dacă ar fi putut ei rămâneă aci. Nicăiri nu i-se păreaă așa bine lui Ilie ca acasă. Crescut pe aceste plaiuri, toată vieța îi eră legată de ele.

E alta vara, alta iarna aici, alți-s oamenii și alte-s poveștile lor. Secerea, fânul, duminicile, jocurile, cântecile sunt altcum, cum el nu a văzut, nu a auzit așa pe nicăiri. Și i-ar fi plăcut să nu se mai întoarcă în Brădeni, în munți, unde a răbdat destulă foame și unde nu s'a putut împretini de loc cu nimica.

Numai, că acum eră alt năcaz mai mare. Dascălul cel bătrân aveă să mai capete un cuin-cuenal chiar la toamnă, când voiă să meargă în penzie, și să-și lase ginerele în loc, numai că acum eră altul la preparandie, Vasile Cucu, un băiat numai ca acela. De abia a gătat anul întâi și când a venit acasă a făcut, ce n'au mai văzut oamenii. E nu numai un cântăreț bun, dar a făcut cor și teatru cu tineretul din sat. Și mai e și dulce la vorbă de nu este o fată să nu roșască când se gândește la el. El încă nu s'a hotărît pentru nici una, dar le face ochi dulci la două, la fata curatorului și la a lui Inache. Aștia doi cheltuiesc o avere numai să-l scoată.

— Vezi așa-i năcazul dragii mei, zise acum învățătorul. Asta mă măncă și pe mine. Ar trebui și tu să miști ceva. Vezi, la popor îi trebuie să-i areți ceva, să știe, că te pricepi și că ai tregere de inimă pentru el. Eu să nu fi fost cântăreț de mult trebuia să mă fi dus de aici, N'ai ce face. Dascălul trebuie să fie altcum, ca ceialalți, că dacă nu, e rău.

— Bine, dar ce să fac întreabă Ilie aproape desperat.

— Vezi, ocupă-te cu ceva, bunăoară cu afaceri de economie. Fă vre-o întreprindere Raiffeisen sau altceva, ce aduce parale. Asta le

place oamenilor și ajungi de fără tine nu pot face nimic.

— Hm, zise Ilie și toată noaptea nu putu dormi. Se tot gândiă, că la ce ar puteă îndemna sătenii să ajungă și el la creangă verde. Banca e odioasă. Se îndatorează oamenii cu cale, fără cale și tot lui îi bagă de vină. Vre-o reuniune pentru a se ajută economii unul pe altul e o nimica toată. Oamenii se ajută ei și fără taxele la reuniune. O societate de a țineă boltă e totdeauna în primejdie de a se da peste cap.

— Știi ce, zise dimineața dascălul cel bătrân, tu să faci cu oamenii o moară de foc. Noi trebuie să mergem cu bucatele tot preste Olt, la morile de râu, iar primăvara și toamna, când Oltul nu e nici înghețat nici deschețat, trebuie să alergăm până aproape de oraș ca să măcinăm. La o moară de foc i-ar merge aici foarte bine.

Tot anul acela a fost Ilie în drum. N'a fost o moară de foc în apropiere, să nu o cerceteze la fața locului, umblă să studieze. Să facă calculi, cât a costat motorul, pietrele, zidirea; ce costă oleul, cărbunii de piatră, morarul și după toate aceste cam cât venit curat ar fi să fie. La Paști eră cu planul gata și când s'a coborât din Brădeni iarăși cătră casă, aveă planul morii de foc la el. Chiar în ziua întâi de Paști îi spusă și popii, că ce are de gând cu poporeni, i-a spus amănunțit și planul morii de foc, așa că popa a rămas tare mulțumit și a făgăduit, că și el are să cumpere câteva acțiuni și va sprijini cu tot sufletul planul lui Ilie.

A doua zi de Paști a vorbit popa așa de frumos pe lângă planul lui Ilie, încât neamurile lui Vasile Cucu, a dascălului, care absoalvă azi mâne, erau să moară de năcaz, că sătenii cât de iute se alătură la Ilie Prescură. Corcolea Niculae încă rămase foarte mulțumit de isprăvile ginere-său.

Toți oamenii mai de frunte, afară de neamurile lui Vasile Cucu, Inache și curatorul primar -- toți s'au declarat gata de a fi părtași la moara cea nouă, ce o lăsară acum toată în grija lui Ilie Prescură. Acesta se și puse îndată pe lucru, așa că pe secere moara de foc pufăia în capul satului, pe locul unuia dintre părtași a lui Văsălie din Gruiu.

Un an de zile îi eră gândul lui Ilie Prescură tot la moară. Știa bine, că soartea lui e legată de moara din Ghergheleni. Dacă îi va merge bine, el are să fie învățător acolo; dacă nu, el n'are ce căută acasă. Și mereu scria la socru-său să mai dea pela moară, să vadă ce mai e pe acolo, să bage de samă, ca să iasă bine, cu venitele, să prindă oamenii inimă. Dar de acasă îi veneau știri nu prea îmbucurătoare. Că moara e cam scumpă și cheltuielile sunt mari. Cărbunii de piatră măncă tot venitul. De unde să mai plătească oleiul, pe morar și — Doamne ferește — și vre-o reparatură, ce nu să știe ceasul, când va trebui să o facă? Ilie nu mai puteă stă în Brădeni și de abia apucă să vadă ce e cu moara. Când veniră sărbătorile Crăciunului nu știă pe unde e drumul mai scurt, că îi scrisă și socrul său, că să penzionează la sfârșitul celui

an și el avea de gând să se pună în legături cât se poate de prietenești cu sătenii. Când ajunsese în capul satului să dă jos, să vadă ce e cu moara.

— Bună ziua, zise el cătră cei doi oameni, cari povesteau încet într'un colț.

Amândoi se sculară și merseră înaintea învățătorului, care tocmai să gătească se între înlăuntru, să vadă cum merge motorul.

— Dar cum mai e cu moara? întrebă învățătorul.

— Ar fi ce ar fi, răspunse Văsălie din Gruiu, dacă n'am avea cheltuielile cele multe, așa nu-i nimic. De nu ne-am fi băgat capul de tot în moara asta! Numai cărbunii de n'ar fi, dar aceia-s foc pe noi.

— Cred zău! Dacă n'ar trebui nici cărbuni apoi tot morar să fii. Dacă am avea un perpetuum mobile, așa ar fi, zise învățătorul.

— Ce-i aia întrebă Vasilie repede?

— Ce să fie, așa ceva, ce să mișcă întruna. Nu-ți trebuie nici cărbuni, nici olei, nici nimic, merge ca ceasul când îl tragi. Dar de ăla cine știe, când vor să-l face oamenii.

— Nu ți-am spus, zise acum Vasilie cătră celalalt. Voi gândiți că eu is prost!

— Ce le-ai spus? întrebă Ilie și el curios, că ce le-a putut spune Văsălie

— Le-am spus, că eu cunosc un țigan, care știe face de acele, ce ai zis Dta. I-am spus de moara noastră și mi-a făgăduit că nu se lasă până nu ne face una de aceea pentru motor. Mi-a trimis acum de vre-o trei săptămâni vorbă, că dacă îi trimitem zece zloți vine să ne înțelegem. Dar cum să vrea să înțeleagă ăștia, că un țigan poate face lucru de acela? Acu aici ești Dta — spunele!

Și se întoarse mândru în cealaltă parte.

— Hm, zise dascălul, cam neîncredător. Învățații caută după perpetuum mobile acum de sute de ani și să-l fi descoperit un țigan de pe aici. Ar fi o mare minune. În șfârșit ce mai știi?

— Și cum zici? Ce fel de țigan e ăla al Dta? întrebă acum învățătorul pe Văsălie.

— Să vii să vezi, ce are în curte dle învățător! A făcut un firez de taie dela sine. Are o căroaie de numai o îndreaptă și umblă tot fuga. Oamenii zic, că e cu dracu. Dar cu ăștia n'am cu cine mă înțelege. Imi pare bine de Dta. Il aduc eu pe cheltuiala mea. Să vezi numai. Numai așa putem țineă moara, altcum suntem pierduți. Cu cărbuni de piatră nu o putem răzbi.

La trei zile sosi țiganul. Ilie le-a spus la oameni, că fac o încercare, care le va aduce sute de zloți, că n'au să se teamă de nimic, are el bine de grije să nu facă ceva țiganul. Oamenii s'au învoit cu toții. A venit la moară mai tot satul să vadă minunea.

Dascălul s'a pus îndată la masă, a luat cerneală și peana, ce le aduse pentru scopul acesta, și a început să mi-l lege pe țigan cu scrisoarea. Că nimănui acest secret nu-l va mai da, că pentru el are să capete după ce i-a succes 100 de zloți. Să leagă, că nu va strică moara și

stă bun cu toată familia lui, că dacă nu va merge cu perpetuum mobile, o va face tot cum a fost mai înainte. Țiganul puse degetul pe crucea dedesupt, iar oamenii văzând scrisoarea oftau mai ușurați.

Leșiră cu toții la motor. Țiganul se uită bine în jur, pipăie căzanul de câteva ori cașicând ar fi voit să știe de e sătul, deschide ușa dela cuptor să uită înlăuntru. caută câteva șiroafe, mai scutură de o roată să vadă de stă țăpăn motorul, apoi dă poruncă să umple căzanul cu apă. Pânăce oamenii împlinesc porunca dată, țiganul scoate niște chei, desșirotează unele șini le mută airea, ia manoșul de dindărpt și în locul lui pune o verigă anume. Scoate din lada adusă cu el o roată veche de fier — a fost dela vr'o mașină de îmblătit — și îi caută locul unde o va putea înșirofă. Pe aceasta o leagă cu butucul dela roata ceă mare cu o curea potrivită, apoi pune cărbuni și lemne în cuptor.

Incepū și dascălul a-și pierde curajul, iar ceialalți părtași erau buni bucuroși dacă n'ar fi fost de față să vază, ce face țiganul, cum le desciocolă motorul, pentrucare ei s'au băgat în datorii până în grumazi.

— Bagă de seamă frate Culiță — Culița îl chemă pe țigan — bagă de seamă, să nu strici ceva, și glasul dascălului tremură, ar fi vrut și el să scăpe și de moară și de țigan, că de loc nu-i veneă la socoteală ce lucră ăla. Ceialalți părtași veniră acum și ei mai aproape, căci simțiau din frate Culiță, cum îi zise învățătorul țiganului, că nu e bine, ce lucră acela.

— Ai de grije măi țigane, ai de grije să nu ne calicești.

— Lăsați-mă în pace, că știu eu ce fac, zise țiganul mănios. Puse foc în mașină.

— Așa știm noi că merge, cu foc, îndrăznii acum unul să zică, dar noi tocmai ăla vrem să-l cruțăm.

— Numai acuma mai trebuie foc până pornește. De aci încolo merge ea, de ea până-i lumea. Vedeți roatele ăștia să mână una pe cealaltă, ca la ceas. Trebuie numai să le pornești, celelalte și le fac ele, explică țiganul la oameni.

— Să nu vă temeți nimica zise el iarăș, ca să liniștească pe cei de față, dacă nu va merge punem la loc tot cum a fost și sănătate bună.

Căzanul începū să sfârăie în toate incheieturile.

— Trebuie făcut foc mare așa că dacă o pornim, să aibă putere destulă.

Flacări ieșiau pe horn și pe încetul începū și motorul a se clătina în temelii, în cari eră ferocat.

Bieților părtași li-se stingeă inima de frică, cu toate că învățătorul da să-i încurajeze cu un glas tremurător și spăriat.

— Gata zise țiganul. Acum îi dăm drumul. Feriți-vă! La aceasta trase de inelul dela manoș. Dară nu se mișcă nimic. Mai trase odată. Iar nimic. Smânțește atunci din toate puterile, veriga se rupe, țiganul se răstoarnă, iar motorul pornește ca vântul.

— Dați cureaua jos strigară unii, că bate moara în vânt.

— Nu-i slobod zise țiganul, că merge prea ușor și plesnește căzanul. Băgați pe moară.

— Nu-i fără un pic de ovăs!

— Băgați-l ăla. Dar iute.

Motorul mergeă de se cutremură pământul sub picioarele oamenilor. Toți s'au grămădit acum împrejur și se uitau spăriați, că ce va urma. Se vedeă pe țigan, cum își pierde și el curajul și se năcăjește din răpuzeri să implante veriga ce s'a rupt iarăș la loc, dar nu puteă de fel.

Motorul mergea ca sălbatic. Roata cea mare se învârtea cu niște inieptături înspăimântătoare, iar plumburile de deasupra nu se mai puteau cunoaște în învârtituri. Să mișca motorul încât se părea că toată moara să clătină. Oamenii începură a se grămădi de frică cătră ușă, iar când unul strigă de dincolo: Dați cureaua jos, că nu mai e nimic de măcinat și se rod pietrile frunză, stă și țiganul pe chibzuri, că ce se facă.

— N'o dați, că plesnește căzanul răspuse Culiță și meșterea încă se pună veriga îndărăpt.

La cuvintele acestea eșiră oamenii în ruptul capului din moară.

— Plesnește căzanul, strigară acum mai mulți și o luară la fugă uitându-se din depărtare, că ce are să urmeze.

Mânia oamenilor afară se făcù furtună. Învățătorul nu cuteză să iasă și el. Știa bine, că

toată vina au să o pună pe el. Se ascunse după niște pietri mari în moară și de acolo se rugă.

— Fă ceva frate Culiță, fă ceva, că ne omoară oamenii. Strigătele dinafară se auziră preste sgomotul asurzitor dinlăuntru. Culiță încă tot meșterea la verigă. Motorul eră într'o bubuitură grozavă. Dincolo în moară stă ascuns morarul și strigă mereu să dea cureaua jos, că se tocesc pietrile de tot. Nor de prav se ridică. În învârtirea cea mare sări și cureaua, iar în clipa ceialaltă roata cea mare cu un trăznet subțire să desface de motor și iese prin păreți în drum.

— Dă țigane! strigă acum desperat învățătorul și puse mâna pe o săcure, pe care o aruncă cu toată puterea în motor. O noauă detunătură și nor de aburi se ridică în sus. De frică, că a plesnit căzanul, a sărit iute pe ușă Culița. Dar nu putù scăpă. Așa o bătaie încă n'a mâncat de când l-a făcut Dumnezeu. În pânze albe l-au dus acasă.

Răcnetele țiganului, ce se auziau bine în moară făcură și pe Ilie să o ia repede în sus pe trepte cătră podul morii, de unde sări în ruptul capului jos și o luă pe furiș pe sub garduri la sănătoasa. Nici rămas bun nu și-a mai luat dela nime. Dar nici la alegerea de învățător nu s'a arătat. Ii eră frică, că oamenii încă nu și-au uitat de perpetuum mobile. T.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CÂNTECE.

I.

O, lună cum mă vezi culcat
Cu capul sub fereastră
Sărută-mă cu-n simbet cald
Din lumea ta albastră.

Trimite-o rasă de argint
In noaptea păcii mele
Să mă adoarmă cu povești
Din lumea cea cu stele!

II.

Când văd dumbrava 'n floare
Și crângul că 'nverzește
Simt flacăra vieții
In sufletu-mi cum crește,
Simt ceva ce mă 'ndeamnă,
— Când inima-mi tresare —
Să plec încet cu gândul
Pe-a visului cărare!

III.

Când glasuri de clopot în tremur duios
La strungă să tânguie rar
Și stele răzlețe, ca lacrimi de-argint
Din negura sării răsar,

Când tace fioru 'nfrunziților plopi
De-odată cu svonul din crâng
Când luna sărută bujorii din strat
Și apele 'n graiul lor plâng, —
Că mugurii tineri ce prind a simbi
In vârful plăpândului crin,
Să simți și tu mirul vieții de vis
O, geana mea 'nchide-te lin!

IV.

Sună picurii 'n ferești
Par' că cer întrare
Să-mi împărtășiască iar
Vești din depărtare.

Să-mi aducă poate știri
Dela scumpă mamă,
Care poate-'n lacrime
Dureros mă chiamă:

... Ori din geamul străvesiu
De lângă movilă!
Poate-o veste dela tin'
Dulcea mea copilă!

Hyperion.

Cronica literară.

Radu D. Rosetti: La Capătul pământului.
Note din călătorie. București. „Minerva“. 1910.

Un gen literar puțin cultivat mai înainte vreme, începe a se încetățeni cu încetul și în literatura noastră. După minunatele note de drum ale dlui N. Iorga, au apărut în șir câteva traduceri de seamă în bibliotecile de popularizare — remarcăm Festeticz: „Țăruri bizare“ — iar mai nou d. Radu D. Rosetti s'a dedicat acestui gen literar întocmit după infalibila rețetă a lui Horat: „utile dulci“. Dl R. Rosetti are mai multe lucrări în acest gen, astfel „Din Egipt“, „Din largul lumii“, dar aceste nu au pătruns până la noi, și nu le-am văzut nici remarcate în reviste. După terminarea acestei lucrări, care ne dă interesante note de drum din partea cea mai nordică a Europei, Scandinavia, capul Nord, Spitzberg — aflăm că fostul poet liric al deceniului penultim s'a încălzit deabinele în noul gen literar, că și-a luat de curund geamantanul și a pornit-o spre colțul nord-vestic al Africei. O să ne surprinză în curând iarăș cu o carte, în care — mai știi — vom azista și la frumoase scene din vânătoarele de lei!...

Autorul acestei cărți a scris mult, în toate genurile, cu un noroc mai mult sau mai puțin constant; prin 1898, pe vremea apariției „Foaiei pentru toți“, eră foarte cetit și atinsese recordul gloriei literare.

De aci înainte soarta se schimbă; grupările nouă nu mai țin seamă de favoritul de eri al publicului, critica începe ai contestă multe din calitățile literare.

A scris mai puțin în timpul din urmă, dar cetitorii obișnuiți cu scrisul lui, îl cetiau cu destul interes. Volumele din urmă ni se par foarte interesante pentru mai multe motive. Întâiu pentrucă avem așa de puține cărți de literatură *obiectivă*; al doilea pentrucă ne prezintă pe autor într'o lumină cu totul nouă.

Literatura de imaginație — subiectivă — e reprezentată destul de bine, înafară doar de roman, de nu cumva ni-l va da d. Sadoveanu în „Apa morților“. Interesul publicului pare a se întoarce acum spre o literatură mai obiectivă, unde imaginația e strimtorată pe al doilea plan, sau e eliminată da capo. Se cetesc tot mai cu plăcere notele de drum, descrieri etnografice, cercetări asupra ruinilor uitate etc. Interesul acesta e cu atât mai explicabil la publicul nostru, cu cât s'a scris foarte puțin în

acest gen, iar romanul științific ne lipsește cu totul — nici măcar în traducere nu avem decât 2—3 lucrări ale celebrului Iules Verne!

Genul acesta literar umple deci o lacună și ne e foarte bine-venit.

Autorul ne poartă, — în cartea d-sale de 258 pp. — într'un turneu cam grăbit pe coasta norvegiană, după imbarcarea dela Hamburg, schițându-ne amănunte interesante asupra vieții pe vapor, lăsând să treacă pe dinaintea ochilor nostri într'o serie de imagini cinematografice, insule, cascade, amurguri, fiorduri, reni, balene și rămânându-i vreme și pentru reflexii fugare de ordin etnografic.

Iată o pagină, în care autorul ne vorbește despre *visitiul* din Geirager și despre cultura Norvegienilor. E o pagină, pe care neamurile abondente în analfabeți nu o pot ceti, decât roșindu-se:

„Ne spune cum a învățat patru clase primare, cum s'a instruit în întunerecul lunilor de iarnă la cele 3 *biblioteci* ale satului, cum e fericit că înțelege așa de bine nemțește, că s'a hotărât să cetească pe Schiller și pe Goethe în original.

Amicul cu care sunt în stolkjaer, un neamț — iar am reușit să scap de ungur — e atât de entusiasm de noua cunoștință, că-i cere adresa, ca să-i ofere o ediție populară din scrierile lui Schiller. La rândul-mi îi cer o însemnare, promițând să-i expediez din primul oraș german volumele lui Goethe. Fără nici o protestare prefăcută, vizitiul oprește calul și ne satisface dorința cu plăcere:

Lars P. Gjörvad
Geiranger

pr. Aalesund.

Norge.

Fericită țară, în care un muncitor de rând primește mai bucuros o carte decât cel mai gras bacșiș!

Când să mâne calul iar, deodată Lars Gjörvad se întoarce cătră mine și-mi face o rugămintă:

— Știi ce? Te rog ca în loc de scrierile lui Goethe, să-mi trimeți volumele Carmen Silvei. Am cetit câteva poezii ale reginei d-voastre și mi-au plăcut foarte mult. Cum sunt mai greu de procurat în vâgăuna asta decât edițiile marelui poet german, n'o să te superi dacă îți cer acest serviciu.

Cum să nu-i promit? Ba voui face să parvină aceste rânduri chiar Carmen Silvei, pentru ca suverana, luând cunoștință de interesantul Ei admirator, cu grația-i cunoscută, Să-i expedieze inspirațiile cu autograful regal, în persoană. Ce bucurie o să fie pe Lars Gjörvad când le-o primi! O să se ducă vestea în tot districtul.

Vizitiul nostru nu este singurul tip de acest fel în Norvegia. Astăzi cultura a ajuns

aci așa de răspândită, *că nu se mai află în tot cuprinsul țării un singur locuitor care să nu știe cel puțin să scrie și să cetească.*

Nu există colibă în care să nu pătrundă o gazetă.

După cum foarte bine a observat Rabot, principala ocupație a norvegianului — afară de pescuit — e cetitul. Contribue la aceasta și clima „căci cu cât te ridici mai spre Nord, cu atât popoarele se instruesc mai mult, și cu cât te apropii de Ecuator, cu atât se dau mai mult trândăviei“.

Cartea are și o mulțime de ilustrații, reușite dar cam mărunțele. Autorul, în afară de observațiile proprii s'a slujit și de studiile prețioase ale altora, cari au petrecut timp mai îndelungat în Scandinavia.

Ețo lectură foarte plăcută și instructivă. deși noi — contrar părerii dlui I. Teodorescu exprimată în prefață — am dori, ca autorilor acestui gen literar să li se îngăduie o doză mai bunicică de — subiectivism.

Altfel lucrarea, ori cât de interesantă ar fi, miroase, chiar fără vina autorului, a Baedeker.

Al. Ciura.

»Abstrăgând dela aceste considerațiuni, instituțiunea asigurării ni-se impune și ca o completare a organizației noastre social-economice, precum și ca un mijloc de educație economică pe seama poporului nostru«.

* * *

România e în ajunul votării unei legi *industriale* nouă. Se manifestă mare interes în fața deslegării acestei probleme vitale în progresul economic al fraților de dincolo. Toată suflarea românească sinceră dorește ca:

a) *încurajarea industriei naționale fapt să se facă*; să nu rămână tot literă moartă;

b) dorește valorificarea forțelor românești în industrie: începând dela lucrul intelectual, pe toată linia, până la ultimul ziler. Indesebi pentru lucrul intelectual, sunt absolvenți ai școlilor de comerț; absolvenți ai școlilor de meserii. Dacă legea nu se îngrijește de ei, să-i plaseze la rosturi cu viitor pentru neam și țară — nu e mirare, că toți aleargă după funcțiuni de stat.

Astăzi, lupta între popoare se dă pe teren economic. Dacă nu știm să ne fortificăm, să preparăm adevărați ostași pentru această luptă — nici învingeri nu vom repurtă.

Fire-te, că »Revista Israelită«, »Cronica Israelită« și alte fițiuci jidovești — țipă de pe acum împotriva legii, ce va să fie.

Cronica economică.

Boicot contra laptelui, nu pentru că ar fi bun și ieftin, ci pentru că e prea scump, 36 bani litrul, la lăptăria săsească din Brașov. Această urcare exagerată în preț a produs o viuă și justă agitație în sinul populației din Brașov și cu deosebire în șirele meseriașilor și muncitorilor.

În 13 Martie, adunarea muncitorilor a decis *boicot* contra »*Molkerei*«-ului și o adresă ministrului de agricultură, cerându-i să detragă acestei societăți ajutorul de stat.

În același timp, conducerea partidului muncitorilor a luat măsuri pentru înființarea unei cooperative de consum, care să lifereze alimentele necesare pe prețuri mai omenești.

*

Societate românească de asigurări. — Direcțiunea »*Solidarității*«, în ședința din 19 Dec. 1909, pe baza raportului secretarului său, dl I. I. Lăpădatu, s'a ocupat de cestiunea înființării unei bănci românești de asigurare. Deciziune definitivă nu s'a adus, din cauza complexității problemei, dar credem că nu preste mult se va aduce, și anume în sens pozitiv. Căci, cu toată dreptatea, se zice în *Raport*.

»În urma împrejurărilor deosebite în cari trăim: lipsiți de avuturi mari, stăpâni pe proprietăți mediocre; lipsiți de funcțiuni publice și avizați numai la profesiuni libere, suntem unul din popoarele cele mai avizate la ajutorul și sprijinul instituțiunii de asigurare«.

Informațiuni.

† *Lueger.*

Luptător neînfrânt toată viața s'a, se păria, că și cu moartea vreă să iee lupta, așa de cumplit s'a sbătut, s'a chinuit, pânăce în urmă a căzut și el, întotdeauna biruitorul!

Un oraș mare, împărătesc, întreg eră în picioare, și în aceasta grandioasă esundare a mulțimii se manifestă toată alipirea, toată dragostea, tot devotamentul, ce a putut să-și elupte în viața sa un om singur prin vrednicia sa proprie.

Dar în afară de orașul Viena, a cărui primar de model a fost Dr. Carol Lueger, la știrea morții lui, s'a cutremurat o țară întreagă, toate popoarele unui vast imperiu, și departe peste granițele propriei sale patrii, în străină țară, a îmbrăcat un neam recunoscător mantia de doliu.

A arată și a talmăci toate meritele acestui mare bărbat, ar fi astăzi un lucru de prisos, căci toată viața lui a fost o carte deschisă, pe care toți au putut-o ceti.

Un singur merit de ar aveă, acela de a fi dat popoarelor țării sale o *patrie* și încă ar fi destul pentru a-i încorona fruntea cu laurii nemuririi.

Când popoarele Austriei se sfășiau între sine, când nu se mai recunoștea nici drept, nici autoritate, când nu se găsiă simburile, care să-i închiege pe oameni într'o mai înaltă comunitate de sentimente și emoțiuni, când tendențele centrifugale păriau că amenință deja chiar existența

statului, s'a ridicat deodată Lueger și înscriind pe steagul său »*libertatea popoarelor*«, le-a dat noțiunea *patriotismului austriac* și le-a condus: straje puternică la dănuirea Dinastiei.

Nouă, Românilor, ne-a fost Lueger un bun prietin, nu numai din simpatie, pe care a manifestat-o cu diferite prilejuri într'un chip, ce ne onorează, ci ne-a fost prietin pentrucă ne-a prețuit, pentrucă a înțeles valoarea elementului românesc și a făcut să se știe aceasta și la Viena în toate cercurile dirigitoare.

Prin Lueger, grație stăruințelor lui nobile și generoase, am ajuns și noi să fim apreciați ca un factor, de care va trebui să se țină seama în vederea noilor transformățiuni, ce sunt în pregătire în monarhia noastră.

Pentru a arăta și caracterul personal al acestui om superior, ar fi destul să amintim, că el, *primarul Vienei*, a murit aproape sărac.

Asociindu-ne și noi jalei generale a populațiunii Austriei, dorim ca spiritul lui mare să străbată și să lumineze mințile urmașilor și a soților lui de principii, și atunci Austria va fi puternică în temeliile ei, atunci vor dispărea animositățile dintre popoară și într'o comună și sinceră conlucrare se va adevăra cum nu se poate mai elocvent puterea adevărului că: »*justitia est regnorum fundamentum*«.

Vasile de Stroesco.

O știre îmbucurătoare, nespuse de importantă ține și azi într'o emoțiune, ce-ți înalță sufletul, populațiunea orașelului nostru. Dl Vasile de Stroesco, român din Basarabia a donat »Fondului cultural« din Blaj suma de 100,000 cor. Este un dar princiar, dar nu în mărimea sumei e a se căuta importanța faptului. Ceeace dă acestui act generos o însemnătate deosebită, este, că prin el s'a manifestat într'un chip cum nu se poate mai splendid solidaritatea tuturor Românilor în afirmarea naționalității noastre. Un Român din Basarabia robită, unde în împrejurările date banul nu mai poate ajuta, vine în sprijinul fraților săi din Transilvania, vine în sprijinul acelor, cari astăzi sunt în prima linie de bătaie pentru a apăra și a susține cinstea steagului, demnitatea și viața națională.

Și deși ortodox îmbie ajutorul său unui fond cu caracter confesional greco-catolic! Este acesta un gest așa de conștient și cu atât mai important, cu cât ne vine dela un român din altă țară, care se ridică preste veleitățile noastre confesionale. Este un memento pentru noi, ca în greaua situație, ce ni-s'a creat, să ne reculegem, să fim toți una și să-i îngropăm sub disprețul nostru profund, pe toți mărunții, pe toți maniacii și fariseii, cari sub mască confesională își fac trebșoarele, ne tulbură raporturile și ne împiedecă în închegarea strinsă a șirurilor tocmai în vremurile de cea mai grea primejdie.

Dar este de altă parte și un advertisement și este și o dojană adusă scumpilor noștrii frați din România »*liberă*«, cari la dreptul vorbind,

onoare excepțiunilor, nu-și iau nici măcar interesul de a-ne cunoaște, necum să ne ajute.

Se adevărește vorba, că numai *celce suferă știe aprecia suferințele fratelui său*.

De altfel, de acest act acâta de elocvent, ne vom mai ocupa în numărul viitor, căci sosindu-ne în momentul din urmă știrea, abia am putut să răpim din foaie acest modest locșor, eliminând alte bucăți deja anunțate pe coperta revistei.

Și până atunci mulțumind confratelui basarabean pentru acest semn de dragoste, pentru acest interes înalt, ce-l poartă cauzei noastre, îi zicem: la revedere în mijlocul nostru, unde îl vor aștepta și brațele și inimile deschise.

A. C.

REDAȚIONAL.

Cu numărul de față »*Revista politică și literară*« își începe al III-lea an de existență.

Nu vrem să facem bilanțul perderilor și al experiențelor de multe ori amare, ce am îndurat în cursul celor doi ani trecuți, căci le considerăm ca inerente oricărui început, ci bucuroși, că am putut răsbate până aci, încredințați, că pentru viitor este solid așezată temelială, pe care vom putea de aci înainte mai cu înlesnire să clădim, — ne simțim înainte de toate îndatorați să mulțămim tuturor sprijinitorilor morali a-i revistei, cari urmând chemării noastre au contribuit la realizarea scopului, ce ne-am propus.

Și dacă astăzi nu putem să ne mândrim cu »*întreprinderea*«, credem înse, că om loial, nu va putea să nu recunoască sănătatea morală, direcția ideală și bunul simț în aprecierea justă a lucrurilor, în tot ce s'a scris până aci în revista noastră.

Un sprijin mai intensiv material din partea publicului cetitor ar putea să îndrepte și scăderile, pe cari noi bine le vedem, ar putea să umple lacunele, spre cari mereu ni-e îndreptată atențiunea.

Facem apel mai ales la cei buni a-i noștri, cari apreciind cu dreaptă măsură străduințele noastre, nădăjduim, că vor și încerca să răspândească acest organ în straturi tot mai largi.

Anunțăm la acest loc, că toți aceia, cari ne vor câștiga trei abonați noi la revistă, vor primi un an de zile revista gratuit.

Dl Oprea Popa, arendator și mare proprietar în Cenade, a avut bunăvoința să solviască costul a-lor 2 exemplare din revista noastră abonament pentru doi studenți dela universitatea din Budapesta. Mulțumind dlui Popa pentru acest sprijin generos, rugăm pe dnii studenți din Budapesta, cari reflectează să primească acest dar, să ne avizeze.

Redactor responsabil: IOAN MIHU.